

Studia Christiana vol.3

HUNČAGA, Gabriel. *Historické štúdie k dejinám dominikánov.*

Bratislava : CŠK a Chronos, 2008, 185 s.

ISBN 978-80-89027-26-2

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov
a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published,
is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all
such articles and references to them be attributed to the author and source.

4. Činnosť dominikánov v Strednej a Južnej Amerike v 16. storočí

4. 1. Patronátne právo

Objavenie Ameriky Krištofom Kolumbom v roku 1492 prinieslo Európe mnoho nového a postavilo jej kresťanské hodnoty pred viaceré výzvy. Jedna z prvých, ktorá zaznela takmer ihneď po príchode do Nového sveta, bola výzva na kristianizáciu národov žijúcich na objavených územiach.¹ Už súčasníci si boli vedomí toho, že od čias pokresťančenia Európy, je Nový svet najväčším misijným územím. V tomto ohľade sa misionárom podarilo skutočne obdivuhodné dielo. Ak prijmeme tézu o tom, že kresťanstvo sa v Európe šírilo od staroveku až do konca 14. storočia, je takmer neuveriteľné, že na území niekoľkonásobne väčšom prebehla základná plošná kristianizácia v priebehu niekoľkých stoviek rokov, od 16. do 19. storočia. Rozhodujúcim pre túto činnosť bolo z viacerých dôvodov 16. storočie a pôsobenie misionárov najmä z radov žobravých reholí.² Práve im bola zverená úloha pokresťančenia nových území a v danej dobe sa pre túto činnosť aj najviac hodili. Jednotlivé mendikantské rehole (dominikáni, františkáni, augustinári, karmelitáni, kapucíni) boli centrálné spravované, hlavní predstavení mali sídlo v Ríme a najmä františkáni s dominikánmi boli už od čias svojho vzniku nositeľmi tradičných hodnôt apoštolského spôsobu života, ktoré priniesli novú etapu v misijnej činnosti cirkvi - spoločný život, putovanie a chudobu.³ Až do konca 16. storočia tak bola miestna cirkev v Novom svete takmer výlučne cirkvou rehoľníkov.⁴

Kristianizácia prebiehala v niekoľkých etapách a bola úzko spojená s *conquistou* celého Nového sveta, ktorá mala dve, vzájomne veľmi úzko súvisiace roviny: kolonizačnú, zameranú na ovládnutie nových území, zisk nerastného

¹ „Aké prostriedky máme použiť na zabezpečenie kristianizácie Indiánov?“ Túto otázku si položil peruánsky kronikár Francisco de Avila v diele „*Ritos y tradiciones de Huarochiri*“ z konca 16. storočia. ESTENSSORO, J., Les pouvoirs de la parole. La predication au Peru: de l'évangélisation à l'utopie, In *Annales*, Band 6, 1996, s. 1240.

² Jezuiti tu zahájili svoju činnosť až v roku 1549 a prvú provinciu založili v roku 1553. DUSSEL, E., *Historia general de la Iglesia en América Latina*. Bd. I/1: Introducción general, Salamanca : Sígueme, 1983, s. 554.

³ SUESS, P., Bekehrungsauftrag und Conquista. In *Conquista und Evangelisation: 500 Jahre Orden in Lateinamerika* (ďalej Conquista), SIEVENRICH SJ, M. (ed.), Mainz : Matthias Grünewald Verlag, 1992. s. 202.

⁴ ARTERA, A. a kol., *Dějiny Španělska*. Praha : Lidové noviny, 1995, s. 283.

bohatstva a početnej pracovnej sily na prácu v baniach, na plantážach a v dielňach na výrobu cukru a misijnú, zameranú na pokresťančenie domorodého obyvateľstva a z pohľadu Európana aj na zvýšenie jeho životnej kvality tzv. zcivilizovaním miestneho barbarského spôsobu života.⁵ Obidve zložky navzájom záviseli jedna od druhej a boli úzko prepojené. Pre misijnú činnosť z toho vyplývali často ťažko prekonateľné prekážky a jej kvalita v sebe zahŕňala na jednej strane praktiky misionárov a na druhej strane právny systém, v ktorom samotná misia prebiehala. Tá sa uskutočňovala súčasne zhora aj zdola a konfrontácia pohanstva domorodcov s kresťanstvom kolonistov a misionárov prebiehala rituálne i kultúrne.⁶ Celá *conquista* bola jedným ohromným podujatím, ktoré vo viacerých ohľadoch záviselo od celého radu právnych nariadení. Tie sa vyvíjali niekoľko desaťročí a ich súbor sa nazýva Patronátne právo (ďalej Patronát).⁷ Vo vlastnom slova zmysle sa jednalo o privilégia udelené pápežmi portugalskej a španielskej korune na vykonanie misijnej činnosti na nimi objavených územiach v tzv. Západných Indiách. Zahŕňovali v sebe rôzne práva a povinnosti, ktoré z toho pre obe koruny vyplývali. Z týchto práv bolo jedným z najvýznamnejších právo na menovanie a dosadzovanie biskupov, rovnako ako slobodný výber sídla novovytvoreného biskupstva. Na druhej strane mali obe koruny povinnosť znášať všetky finančné náklady spojené s konaním misijnej činnosti.

Samotná genéza týchto noriem začala v roku 1454, keď pápež Mikuláš V. (1447–1455) udelil Portugalcom právo na mierumilovné obsadenie všetkých objavených krajov pozdĺž západného pobrežia Afriky. O dva roky neskôr Kalixt III. (1455–1458) rozšíril toto právo na privilégium vykonávať duchovný dohľad nad domíniami, ktoré portugalskej korune patria a v budúcnosti budú patriť.

⁵ V literatúre sa nazýva aj duchovná *conquista*, *conquista pacífica*, *la conquête spirituelle*, *geistliche Eroberung* atď.

⁶ Myslí sa úplná zmena náboženských praktík, prechod z pohanských rituálov na rímsky rítus. Kultúrna a náboženská zmena niesla so sebou ničenie domorodých svätýň, kultovných miest, prvkov obradného života a stavieb. Situácia domorodcov sa v tejto veci výrazne negatívnym spôsobom zmenila po vidaní nariadenia španielskej koruny z 22. apríla 1577, ktorým sa začala radikálna epocha ničenia (anglo-americká historiografia takýto postup nazýva "the clean sweep" - pozn. autora). Na jeho základe mala byť vymazaná celá dovedajšia indiánska história. Dokonca bolo zakázané písať v domorodých jazykoch o veciach týkajúcich sa pôvodného indiánskeho spôsobu života. Na veľké šťastie sa však ešte do vydania tohto dokumentu podarilo niekoľkým rehoľníkom spísať a zostaviť dôležité etnograficko-historické diela. Napr. Bernardino de Sahagún OFM, Diego Durán OP, José de Acosta SJ a iní. SUESS, P., *Bekehrungsauftrag und Conquista*. In *Conquista*, s. 213 a 239. Napriek tomu boli mnohé pamiatky úplne zničené a nenávratne zmizli. Na viacerých miestach prebieha v súčasnosti archeologický výskum a jednou z najznámejších lokalít je kostol *De los Remedios*, postavený na zasypanej pyramíde v Cholule (dnešné Mexiko).

⁷ Patronatsrecht (nem.), Patronato (tal.), Padroado (port.), Padrao (šp.) atď.

Kľúčovými sa stali v tejto oblasti nariadenia pápeža Alexandra VI. (1492–1503) z rokov 1493 a 1494 (známe aj ako tzv. „*Donatio Alexandrina*“). Buly zo 4. mája 1493 („*Inter caetera I*“ a „*Inter caetera II*“)⁸ určovali v súperení medzi Španielskom a Portugalskom hranicu novoobjavených území na úrovni 100 míľ na západ od Azorských ostrovov. V roku 1494 bola táto hranica posunutá tzv. Tordesilaskou zmluvou na úroveň 370 míľ (územia západne od stanovenej hranice mali pripadnúť Španielsku, tie východne položené zase Portugalsku). Dokumenty obsahovali klauzuly o tom, že obe koruny majú nárok na tieto územia len s podmienkou, že tam prinesú kresťanskú vieru so všetkým, čo s tým súvisí. Postupne sa z týchto dokumentov vyvinul monopol na vykonávanie misijnej činnosti, za ktorú zodpovedali na svojich územiach jednotlivé koruny.⁹ Týmto sa pápeži vlastne postupne zriekli svojho práva na spravovanie misií v daných oblastiach a prenechali ho katolíckym panovníkom Španielska a Potrugalska.¹⁰ Časom sa k týmto kuriálnym dokumentom pripojili ďalšie. Bula „*Eximiae devotionis*“ Alexandra VI. zo 16. novembra 1501 potvrdzovala právo na cirkevný desiatok pod podmienkou, že obe koruny prevezmú všetky záväzky financovania cirkevnej organizácie na misijných územiach.¹¹ Ďalšia bula („*Universalis Ecclesiae regimini*“), ktorá bola vydaná 28. júla 1508, zabezpečovala katolíckym korunám právo zriaďovať *ecclesia*, *beneficia*, *monasteria* a *pia loca*¹² s kompetenciou menovať biskupov.¹³ Vydaniu tejto buly predchádzal prvý vážnejší spor o interpretáciu pápežských dokumentov určujúcich kompetencie Španielskej koruny. 15. novembra 1504 založil pápež Július II. (1503–1513) prvé tri diecézy na území Západných Indíí v Bayunense, Maguence a Ayguance. Ferdinand Katolícky bol ale zásadne proti tomu a považoval to za prekročenie pápežských

⁸ Text buly „*Inter caetera I*“ dal podnet ku vzniku teórie o misijnom vikariáte španielskych panovníkov v amerických kolóniách – pozn. 22 v tejto kapitole. Alexander VI. spravil panovníkov a ich nástupcov zodpovedných za misiu a udelil im plnú moc, autoritu a jurisdikciu. „*Auctoritate omnipotentis Dei nobis in beato Petro concessa ac vicarius Jesu Christi qua fungimur in terris ... vobis heredibusque ... in perpetuum tenore praesentium, donamus, concedimus et assignamus Vosque ... illarum dominos cum plena libera et omnimoda potestate auctoritate et jurisdictione facimus constituimus et deputamus.*“ HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evagelium*. Trevír : Paulinus Verlag, 1972³, s. 213.

⁹ CÁRDENAS SJ, E., Das königliche Patronat und Vikariat in den überseeischen Besitzungen Spaniens. In *Conquista*, s. 148–149.

¹⁰ DÖRMANN, J., Poučení z dějin misií. In *Teologické texty* (TT), roč. 3, č. 1, 1992. s. 9.

¹¹ „*Ad laudem Omnipotens Deus debite execere juraque episcopalia persolvere possint, decimam hujusmodi percipere et levare libere ac licite valeatis auctoritate apostolica tenore presentium de specialis dono gratie indulgemus.*“ WRIEDT, M., Kirche und Kolonien in der frühen Neuzeit. In *Saeculum*, Band 44, Mnichov, 1993, s. 225.

¹² „*Jus patronatus et praestandi personas idoneas tam metropolitanas quam alias cathedrales ecclesias erectas.*“ Tamže, s. 226.

¹³ SIEVENRICH SJ, M., Anfänge prophetischer Theologie. In *Conquista*, s. 78.

kompetencií s tým, že to nie je v súlade s dovtedajšími pápežskými privilegiami potvrdzujúcimi Španielskej korune Patronátne právo. Spomínané biskupstvá neboli skutočne nikdy založené a obsadené. Spor vyriešila až ďalšia bula z roku 1508 a pápež, rešpektujúc privilegiá Patronátu, dal súhlas na zriadenie nových biskupstiev inou bulou „*Romanus Pontifex*“ z 5. augusta 1511, čím len formálne z pozície svojho úradu umožnil zrealizovanie španielskeho návrhu a požiadaviek.¹⁴ V súlade s Patronátom potom vznikli prvé cirkevné provincie v Santo Domingo, Concepción de la Vega a Puerto Rico.¹⁵

Systém Patronátu umožňoval panovníkom riadiť takmer všetko a do jeho súkolia okrem nariadení postupne pribúdali aj jednotlivé inštitúcie. V roku 1503 bol v Seville zriadený orgán pod názvom *Casa de contratación* (tzv. Kontratačný dom), ktorý mal za úlohu (okrem monopolnej kontroly obchodu medzi Španielskom a Amerikou) centralizovať odchádzajúcich misionárov a viesť o každom z nich presné štatistiky. V Seville dostali odchádzajúci misionári na náklady koruny zodpovedajúcu výstroj (oblečenie, paramentiká, liturgické odevy, knihy a proviant) a boli im u prepravcov uhradené všetky náklady na cestu, vrátane vreckového, tzv. *entretenimiento*.¹⁶ Ďalšie rozšírenie kompetencií koruny nad novými územiami a súčasne aj dôkladnejšia centralizácia akýchkoľvek činností nastali v roku 1524 po zriadení *Consejo de Indias* (tzv. Rada pre Západoindické krajiny – ďalej Rada) Karolom V. (1516–1556). Rada prevzala na seba takmer celú legislatívnu, súdnu i výkonnú moc a kompetencie Kontratačného domu spolu s kontrolou misijnej činnosti.¹⁷ Pre rehole, ktoré mali záujem vyslať misionárov na nový kontinent, určila Rada komisára, ktorého úlohou bolo v jednotlivých konventoch agitovať za účasť na misiách. V roku 1522 bolo vydané breve „*Omnimondo*“, podľa ktorého mali kráľovské orgány prostredníctvom svojich zástupcov právo vyskúšať kandidátov misijnej činnosti. V roku 1532 k nemu pribudlo právo veta a právomoc vyslať určených kandidátov aj bez vedomia ich predstavených, čím vznikol precedens vo vzťahu ku kompetenciám vyšších predstavených jednotlivých reholí, či provincií týchto reholí na území Španielska.¹⁸ Okrem toho po príchode misionárov na miesto určenia a po ich zaradení do praxe musel miestny predstavený o všetkom in-

¹⁴ Tamže.

¹⁵ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*. Mainz : Matthias Grünewald Verlag, 1988, s. 84.

¹⁶ MEIER, J., *Die Orden in Lateinamerika*. In *Conquista*, s. 15.

¹⁷ Bola oprávnená vydávať normy v oblasti náboženských, hospodárskych, vojenských, politických i administratívnych záležitostí. DE FREITAS, C., *Die „Geistliche Eroberung“, zwei Wege der Evangelisierung*. In *Conquista*, s. 40.

¹⁸ Tamže.

formovať Radu.¹⁹ Od 17. novembra 1526 platil predpis, na základe ktorého sa na každej výprave mali zúčastniť najmenej dvaja duchovní.²⁰ Títo mali potom právo participovať na systéme rozdeľovania pôdy a prídelu pracovnej sily ako tzv. duchovní *encomienderos*.²¹ Neustále sa zdokonaľujúci a centralizujúci patronátny systém urobil zo štátu lokomotívu celého procesu kristianizácie nových území, v ktorom mal štátny aparát v rukách všetky oblasti činnosti. Cirkev tým, že poskytla štátu takmer neohraničenú dôveru, urobila panovníka zodpovedným za misijné úlohy.²²

Cirkevný hodnostár bol svojím spôsobom kráľovským úradníkom, ohlasovateľom viery a pokiaľ participoval aj na systéme *encomiendy*,²³ tak aj dobyvateľom. *Encomiende* predchádzalo tzv. *repartimiento*, ktoré sa začalo praktizovať od roku 1496. Bolo to rozdelenie ľudí a krajiny *conquistadorom*. V praxi to znamenalo o málo menej než otroctvo a majiteľa takejto pracovnej sily vo vzťahu k nej nezaväzovali takmer žiadne povinnosti.²⁴ V tomto zmysle bola prax *encomiendy* pokrokom. V duchu spomínaných dokumentov si kolonisti a niektorí misionári vysvetľovali oprávnenosť použitia donucovacích

¹⁹ BIERMANN OP, B., Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. In *AFP*, XIII, Rím, 1943, s. 18.

²⁰ Tamže, s. 27.

²¹ DE FREITAS, C., Die „Geistliche Eroberung“, zwei Wege der Evangelisierung. In *Conquista*, s. 41.

²² Z takto chápaného práva striktným spôsobom sa vyvinula „*La teoría del regio Vicariato de Indias*“, na základe ktorej bol panovník považovaný za vikára pápeža. V súvislosti s touto teóriou vznikol spor medzi františkánmi a dominikánmi o tom, nakoľko je, a či vôbec môže byť panovník len obyčajným patrónom celého procesu evanjelizácie, prípadne nakoľko je akýmsi pápežským delegátom disponujúcim aj istou mierou právomocí v záležitostiach cirkevného spravovania. Proti takto znejúcej interpretácii sa dominikáni postavili odmietavo, naopak františkáni ju podporili. Známym sa stal výrok jedného z prvých biskupov Mexika, františkána Juana de Zumáragu, ktorý napísal: „*Všetci sme stvorenia nášho kráľa a pána, ktorý je veľmi dobrý a kresťanský a my musíme byť svorní a jednej vôle s jeho kráľovskou osobou.*“ POROV. CÁRDENAS SJ, E., Das königliche Patronat und Vikariat in den überseeischen Besitzungen Spaniens. In *Conquista*, s. 154–159 a 165.

²³ *Encomienda* bol systém, podľa ktorého mali španielski kolonisti právo vymáhať od miestneho obyvateľstva dane a povinné práce. Ako protihodnota za túto činnosť mala byť domorodcom poskytnutá ochrana a zabezpečené vyučovanie v kresťanskej viere. V skutočnosti sa jednalo o pridelenie indiánskej pracovnej sily kolonistom, ktorá odvádzala dane formou vlastnej manuálnej práce, alebo poplatkov. Na jedného *encomiendera* počítala koruna s asi 200 domordcami, podľa postavenia každého jedného z nich. EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*. Mainz : Matthias Grünewald Verlag, 1992. s. 42. Ako systém bola *encomienda* vytvorená počas vlády guvernérova Francisca de Bobadilla (1500–1502) a Nicolasa de Ovando (1502–1509). Izabela Kastílska podpísala prvé tzv. *encomienda* zákony vo výnose „*Provisión real*“ z 20. decembra 1503. SIEVENRICH SJ, M., Anfänge prophetischer Theologie. In *Conquista*, s. 81.

²⁴ Tamže.

prostriedkov v prípade, že sa domorodci budú zdráhať prijať katolícku vieru a uznať zvrchovanosť španielskej koruny a pápeža, alebo budú inak brániť misionárom v ich činnosti.²⁵ Dejiny misii na území Latinskej a Strednej Ameriky sa tak stali dejiskom mnohých napätí medzi cirkvou a štátom, ktorý ciele cirkvi zahrnul do svojich prostriedkov. Madrid týmto postojmi sledoval dva základné ciele. Vytorením Patronátu sa pokúsil zamedziť akémukoľvek vplyvu Rímu a napokon zabrániť vzniku nezávislej autochtónnej indiánskej cirkvi.²⁶ Ocitol sa tak v pozícii, ktorá bola mnohými členmi cirkvi neprozreteľne akceptovaná, no na druhej strane existovali aj vnútrocirkevné sily, ktoré si postupne uvedomovali potrebu nevyhnutnosti oddelenia politických cieľov expanzie od úmyslov misionárov.²⁷

V snahe vybudovať na novom kontinente *Orbis christianus* kríž sprevádzal meč, ohlasovaná ríša Boha bola príliš úzko spojená s ríšou tohto sveta, ohlasovanie evanjelia bolo použité na legitimizovanie vykorisťovania a ohlasované bratstvo bolo vyvrátené konaním krutostí a násilia. Krst robil z Indiánov Božie deti a súčasne poddaných španielskeho kráľa.²⁸ Historik Gonzáles Dorado hovorí v tomto prípade o tzv. symbiotickom modeli evanjelizácie.²⁹ Postupne sa čoraz jasnejšie ukazoval rozdiel medzi „*hispanterium*“ a „*christentum*“³⁰ a začínali sa črtáť nové modely evanjelizácie bez použitia donucovacích prostriedkov a bez jednoznačnej závislosti na patronátnej práve. Do tohto právneho prostredia vstupovala na začiatku 16. storočia španielska katolícka misia, reprezentovaná predovšetkým mendikantmi. Z nich najmä dominikáni rozprúdili erudovanú právne – teologickú diskusiu o vedení misijnej činnosti a o právach domorodcov na vysokej úrovni. Mladá misijná cirkev musela začať chrániť svoju nezávislosť proti korune, na ktorú bola naviazaná prostredníctvom Patronátu, proti hispánsko – kreolským spoločnostiam a v neposlednej rade aj proti domorodým indiánskym spoločenstvám, ku ktorým sa obracala.³¹ Napriek všetkým týmto snahám zostávala úloha jednotlivcov často dvojznačná³² a rehoľníci zostali deťmi svojej doby,³³ čomu zodpovedali aj ich predstavy

²⁵ BIERMANN OP, B., Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. In *AFP*, s. 31.

²⁶ WRIEDT, M., Kirche und Kolonien in der frühen Neuzeit. In *Saeculum*, s. 227.

²⁷ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 78.

²⁸ DE FREITAS, C., Die „Geistliche Eroberung“, zwei Wege der Evangelisierung. In *Conquista*, s. 58.

²⁹ Tamže, s. 40.

³⁰ DUSSELL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 76.

³¹ Tamže, s. 79.

³² Aj v radoch misionárov boli mnohí, ktorí počas celej svojej misijnej činnosti zostávali na strane víťazov. WRIEDT, M., Kirche und Kolonien in der frühen Neuzeit. In *Saeculum*, s. 231.

³³ Napríklad Bartolomé de Las Casas bol pod vplyvom flámskych poradcov Karla V., v snahe

a praktiky.³⁴

vyriešiť ťažkú situáciu domorodých Indiánov, ochotný za cenu zlepšenia ich postavenia riešiť potrebu pracovnej sily v Novom svete dovozom čiernych otrokov, ktorí sa na území Španielska, zvlášť Andalúzie, nachádzali v pomerne hojnej počte ako pozostatok *reconquisty* proti moslimom. DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, Band 84, Heft 2, 2000, s. 319.

³⁴ SIEVENRICH SJ, M., Vorwort der Herausgeber. In *Conquista*, s. 9.

4. 2. Misijná prax

Prešla pozoruhodným vývojom od masových krstov bez predchádzajúcej prípravy, cez násilné pokresťančovanie spojené s paternalistickým prístupom misionárov k domorodcom, až po systematické katecheticko-pastoračné postupy zohľadňujúce veľké jazykové, kultúrne, etnické, náboženské a spoločenské rozdiely medzi kolonistami a kolonizovanými a zároveň aj medzi jednotlivými skupinami domorodcov. Dovtedy sa kresťanská misia ešte nikdy nestretla s týmito ťažkosťami v tak veľkom rozsahu. Minimálne prvá generácia misionárov nebola na tieto skutočnosti dostatočne, resp. vôbec pripravená. Z metodologického hľadiska používali duchovní dva prístupy k evanjelizácii, pričom obidva mali z hľadiska dosahovania úspechu svoje klady i zápory. V prvom sa pokúšali isté elementy pôvodného náboženstva prevziať ako akýchsi sprostredkovateľov pre pochopenie kresťanských náboženských prvkov, čo bolo spojené s rizikom synkretizmu. Druhá metóda sa nazývala „*tabula rasa*“ a spočívala v úplnom vylúčení akejkoľvek symboliky pôvodného náboženstva v procese kristianizácie.³⁵ Veľkou prekážkou boli tiež obrovské vzdialenosti³⁶ a rozmanité klimatické podmienky. Misionári putovali od pobrežia najčastejšie pešo až do nadmorských výšok 2200 m v Mexiku a 2500 m v Toluca. Popritom museli prekonávať vodné toky, púšte, tropické lesy, močiare, zasněžené pláne, a to často v horúčkach, sužovaní tráviacimi ťažkosťami a hmyzom.³⁷ Takéto nasadenie a život vo veľmi skromných podmienkach si vyslúžili obdiv aj u domorodcov a františkánov pôsobiacich na území Mexika tamojší Indiáni nazývali *motoliniá*, čo v jazyku nahuatl znamená chudobní. Po tom, keď na indiánske územie dorazili španielski kolonisti (zriedkakedy sa stávalo, že misionári boli na nových územiach skôr ako *conquistadori* a od roku 1526 bola účasť duchovných na vojenských ťaženiach povinná) nasledovalo *requerimiento* (tzv. požiadavka).³⁸

³⁵ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 111.

³⁶ Len misia na Santo Domingo predstavovala územie s veľkosťou 77.388 km², čo je asi jedna šestina rozlohy celého Španielska. BIERMANN OP, B., *Lascasiana : unedierte Dokumente von Fray Bartolomé de Las Casas*. In *AFP*, 27, Rím, 1957, s. 352.

³⁷ Jeden z misionárov vo svojom cestovnom denníku spomína na jednom asi 10 km dlhom úseku až 25 vodných tokov. DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 83 a 90.

³⁸ Predstavitel' španielskej koruny predniesol domorodým obyvateľom (povinne od roku 1513) vyhlásenie, v ktorom ich žiadal, aby uznali vládu španielskeho kráľa a aby prijali kresťanstvo a autoritu pápeža (bývalo to spojené s predložením kresťanských symbolov na uctenie). Miestni kmeňoví náčelníci, ktorí tak učinili, boli ušetrení od priamych vojenských opatrení (v lepšom prípade im boli udelené španielske šľachtické tituly). Ak však odmietli nanútený protektorát a náboženské vyznanie, museli o svoju slobodu bojovať, zaobchádzalo sa s nimi násilne a zo žien a detí sa stali otroci. ONDRUŠ SJ, R., *Kontroverzné jubileum*. In *Viera a život*, roč. 3, č. 3, 1993, s.

Potom prišla na rad samotná činnosť misionárov. Kňazi vyučujúci domorodcov sa nazývali *doctrineros*³⁹ a boli zodpovední za zakladanie redukcií (*reducción a pueblos*), domorodých obcí, v ktorých žili už k viere privedení Indiáni asi v počte 400 až 500,⁴⁰ pričom toto číslo nemuselo byť pravidlom a počet duší pripadajúcich na jedného duchovného závisel aj od rozlohy územia spravovaného jednou misiou a od hustoty osídlenia.⁴¹ Redukcie predstavovali jedno z najväčších presídľovacích podujatí, ktoré americké obyvateľstvo zažilo. Bádateľom sa črtajú tri vývojové fázy tohto modelu splužitia kolonistov s kolonizovanými. Prvá fáza sa uskutočnila prevažne v rokoch 1503 a 1530 a najmä na ostrovoch mala ochrániť autochtónne obyvateľstvo pred vyhubením, otroctvom a nútenými prácami. Počas tohto obdobia bývali mnohí Španieli i misionári v obciach spoločne s domácimi. Druhá fáza spadá do obdobia ohraničeného rokmi 1530 a 1548, keď sa redukcie budovali už aj na pevnine a Indiánom mala byť sprostredkovaná kresťansko – humanistická výchova. Na základe zákonov, (bližšie sa im budeme venovať v ďalšej časti textu – pozn. autora), pribudla možnosť oslobodenia Indiánov spod tribútu kolonistov. V tretej fáze už španielski *encomienderos* nesmeli bývať s pôvodným obyvateľstvom priamo v osade, čo vlastníkom dŕžav nariadil zákaz z roku 1548 zároveň ohraničujúci počiatok tejto fázy.⁴² V redukciách organizovali misionári remeselné dielne a budovali tzv. kolégiá, do ktorých zhromažďovali najmä synov (v detskom veku) najplyvnejších miestnych domorodcov. Tých potom naučili spievať, čítať, písať, modliť sa denné ofíciom a kázať. Najlepší z nich boli následne vybratí a po primeranej príprave boli každú nedeľu po skupinkách vysielaní na kázanie medzi domorodým obyvateľstvom v ich vlastnom jazyku. Neraz museli tieto deti putovať až 20-30 míľ ďaleko.⁴³

Ďalší nemalý problém predstavovali pre kristianizáciu veľké jazykové rozdiely. Františkán Juan de Tecto, pôsobiaci pred svojím odchodom na nový

42 a DE FREITAS, C., Die „Geistliche Eroberung“, zwei Wege der Evangelisierung. In *Conquista*, s. 43.

³⁹ Španielske *le doctrinero* pochádza zo slova „*doctrina*“, ktorým sa nazývali farnosti Indiánov. Tento názov zase pochádza z hlavnej činnosti *doctrineros* – ohlasovania základov katolíckej doktríny (*doctrina christiana*). ESTENSSORO, J., Les pouvoirs de la parole. La predication au Peru: de l'evangelisation a l' utopie, In *Annales*, s. 1227.

⁴⁰ WALZ OP, A., *Compendium historiae Ordinis praedicatorum*, s. 490.

⁴¹ BIERMANN OP, B., Lascasiana : unedierte Dokumente von Fray Bartolomé de Las Casas. In *AFP*, s. 352. Františkán Andrés de Olmos v liste z roku 1566 informuje, že desiati augustiniáni v Tampicu (mexické mesto v Golfskom zálive) vykonávali pastoračnú činnosť pre 5100 Indiánov. Na inom mieste de Olmos zase uvádza, že piati svetskí duchovní mali na starosti 3400 Indiánov v troch domorodých osadách.

⁴² WRIEDT, M., Kirche und Kolonien in der frühen Neuzeit. In *Saeculum*, s. 230.

⁴³ BIERMANN OP, B., Die Anfänge Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. In *AFP*, s. 15–16.

kontinent 14 rokov na Parížskej univerzite, to vystihol slovami: „Mali sme dočinenia s naučením sa takej teológie, o akej sv. Augustín nevedel vôbec nič, a síce teológie jazyka domorodcov“.⁴⁴ Len na území Mexika sa v tom čase používalo 10 oficiálnych domorodých jazykov a okrem nich viaceré miestne dialekty. Ich zvládnutie sa javilo pre úspešné pokračovanie misie ako kľúčové.⁴⁵ Z vieroučného hľadiska bolo náročné nájsť vhodné teologické termíny v miestnych jazykoch tak, aby boli Indiánom zrozumiteľné.⁴⁶ Pokusy flámskeho františkána Pedra de Gante z roku 1547 a dominikána Pedra de Feria z roku 1548 boli dokonca odsúdené.⁴⁷ Iné pokusy boli úspešnejšie a v rokoch 1524 – 1572 sa rehoľníkom podarilo vydať 109 diel (jazykové učebnice, slovníky, preklady biblických textov atď.) v domorodých jazykoch. Z toho na františkánov pripadalo 80 titulov, na dominikánov 16,⁴⁸ na augustiniánov 8 a zvyšných 5 na neznámych autorov. Z jazykov prevažoval jazyk nahuatl, až v 66 prípadoch.⁴⁹ Po tom ako sa misionárom podarilo zvládnuť aspoň základy miestnych jazykov, sa začali objavovať prvé doktrínálne manuály nazývané *cartillas*.⁵⁰

Boli to malé šlabikáre a obsahovali modlitby Otče náš, Zdravas, Sláva Otcu, Krédo, Salve Regina, Dekalóg, päť cirkevných prikázaní, sviatosti a hlavné hriechy.⁵¹ Aby si ich domorodci čo najlepšie osvojili, pribíjali ich duchovní

⁴⁴ BAUMGARTNER, J., Evangelisierung in indianischen Sprachen. In *Conquista*, s.317.

⁴⁵ Druhý koncil mexickej cirkevnej provincie z roku 1555 v 19. kapitole svojich záverov hovorí: „Aby sa domorodci mohli obrátiť, je potrebné poznať ich jazyk. Všetci duchovní sa majú zasadiť za to, aby sa naučili jazyky dištriktov, v ktorých pôsobia.“ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 96.

⁴⁶ Jeden z misionárov sa v liste z druhej polovice 16. storočia na margo ťažkostí spojených s domorodými jazykmi vyznal, že: „Nexistovala žiadna doktrína, ale len barbarstvo a zmätok. Táto epocha zanechala stopy viditeľné až dodnes, pretože ešte stále je možné vidieť starých Indiánov a staré Indiánky, že sa modlia ako papagáje bez toho aby vedeli čo hovoria.“ Citované podľa ESTENSSORO, J., Les pouvoirs de la parole. La predication au Peru: de l'evangelisation a l' utopie, In *Annales*, s. 1233–1234.

⁴⁷ Pedro de Gante v diele „*Doctrina christiana en lengua Mexicana*“ používa pre mená sv. Trojice, Panny Márie a sv. Anny mená indiánskych božstiev Itzamná, Bacab, Ekchuah, Ixchebelyax a Ixchel. Podobne sa zachoval vo svojom diele „*Doctrina christiana*“ v jazyku zapotékov dominikán Pedro de Feria. NEBEL, R., Missionskatechismen. In *Conquista*, s. 265–267.

⁴⁸ Najznámejší prekladatelia a spisovatelia v domorodých jazykoch z radov dominikánov boli Benito Fernández (†1550), Domingo de la Anunciación (†1591), Bartolomé Roldán (†16. stor.), Domingo de Vico (†16. stor.), Domingo de Sain Tomasso-autor prvej gramatiky kečuánčiny, domorodého peruánskeho jazyka (†16. stor.), Francisco de Cépeda (†1602), Antonio de los Reyes (†1603), Dominicus Lacoste (†1685), Raymond Breton (†17. stor.) a ďalší. NEBEL, R., Missionskatechismen. In *Conquista*, s. 251–261 a ESTENSSORO, J., Les pouvoirs de la parole. La predication au Peru: de l'evangelisation a l' utopie, In *Annales*, s. 1229.

⁴⁹ BAUMGARTNER, J., Evangelisierung in indianischen Sprachen. In *Conquista*, s. 335.

⁵⁰ ESTENSSORO, J., Les pouvoirs de la parole. La predication au Peru: de l'evangelisation a l' utopie, In *Annales*, s. 1227.

⁵¹ Ten z domorodcov, kto zvládol obsah *cartillas* uspokojivo, získal od misionárov štatút konverti-

na dvere kostolov, špitálov a škôl.⁵² Okrem *cartillas* existovali ešte *catecismos* (malé katechetické príručky), *confesionarios* (spovedné zrkadlá), *sermonarios* (zbierky homílií) a *devocionarios* (súbory zbožných myšlienok na každodenné zamyslenie). Okrem kastilčiny a portugalčiny sa zachovali ešte takmer v 80 – tich domorodých jazykoch a nárečiach.⁵³ Po vydaní oficiálneho tridentského katechezimu v roku 1566 (*Catechismus Romanus*) sa zmenila prax prekladov katechizmov do domorodých jazykov, keďže mohli byť prekladané a vydávané už len podľa oficiálneho rímskeho vydania. Inkvizícia v roku 1576 zakázala všetky preklady, ktoré neboli vyhotovené podľa oficiálneho vydania.⁵⁴ V roku 1583 sa vydania dočkali aj prvé oficiálne preklady Rímskeho katechizmu do kečuánčiny a jazyka aymará.⁵⁵

Napriek snahe misionárov venovať sa nielen náboženskej výchove domorodcov, ale v mnohých prípadoch aj ich ochrane pred dobyvatelmi, zotročovaním a násilnosťami, útlak zo strany conquistadorov, kolonistov a obchodníkov s otrokmi naďalej pokračoval,⁵⁶ čo malo za následok aj znižovanie počtu pôvodného obyvateľstva.⁵⁷ Bartolomé de Las Casas prudký pokles počtu domorodcov ilustruje na príklade Nového Španielska, keď vo svojom diele „*Brevísima relación de la destrucción de las Indias occidentales*“ píše: „Celý tento kraj bol ľudnatejší ako mestá Toledo, Hispalis (Sevilla), Valladolid, Caesaris Augusta (Zaragoza), počítajúc k tomu aj Barcelonu. Španieli zavraždili za dvanásť rokov na menovanej pevnine v dĺžke 480 míľ spolu viac ako štyri milióny

tu a stal sa čakateľom na prijatie iniciačných sviatostí. Tamže, s. 1228.

⁵² NEBEL, R., Missionskatechismen. In *Conquista*, s. 248.

⁵³ Tamže, s. 249. Za účelom zdokonaľovania rehoľníkov v domorodých jazykoch bola na univerzite v Lime dominikánmi zriadená katedra indiánskeho jazyka. „*In erigendam universitatem Limanam cum cathedra linguae indiana*.“ WALZ OP, A., *Compendium historiae Ordinis praedicatorum*, s. 490.

⁵⁴ Inkvizičnú agendu vykonávali v Južnej Amerike jednotliví biskupi až do roku 1570, keď bol koncom januára v Lime oficiálne založený prvý inkvizičný tribunál. HEHRLEIN, Y., *Mission und Macht*. In *Walberberger Studien*, Band 16, Mainz : Matthias Grünewald Verlag, 1992, s. 138.

⁵⁵ NEBEL, R., Missionskatechismen. In *Conquista*, s. 257.

⁵⁶ Ku koncu 16. storočia malo hispánske obyvateľstvo v počte okolo 120 000 predstavovať len asi jedno percento všetkých žijúcich obyvateľov španielskych kolónií. Napriek menšinovému postaveniu boli kolonisti majoritnými vlastníkmi pôdy a patrilo im územie s rozlohou asi 20 000 000 km²! DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 119.

⁵⁷ Odhady sa pochopiteľne rôznia. Medzi najtriezvejšie patria čísla v diele *Historia de España y América*, 3, Barcelona 1971, s. 402 a 505, vydaného pod redakciou J. VICENSA. Tieto však pokrývajú len periódu od roku 1570 do roku 1650 a nezohľadňujú obdobie najtvrdšieho útlaku. Každopádne, v niektorých oblastiach došlo až k 50% úbytku pôvodného počtu domorodého obyvateľstva. Najviac bola postihnutá oblasť Karibiku a Antily. Dokonca z kmeňa Taínov z odhadovaného počtu cca 1 100 000 obyvateľov pred objavením Ameriky ich malo zostať v roku 1508 len asi 60 000 a o 40 rokov neskôr už len okolo 500! GUTIÉRREZ OP, G., *Gott oder das Gold*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1990, s. 52. Príloha č. 18.

mužov, žien, mladistvých a detí mečmi, kopiami a upaľovaním na svojich výbojoch (tak to totiž nazývajú), ktoré sú horšie ako nájazdy Turkov smerujúce ku skaze katolíckej cirkvi⁵⁸. Las Casas odhaduje, že počas štyridsiatich rokov od príchodu kolonistov do Nového sveta bolo tyranským spôsobom zavraždených celkovo dvanásť až pätnásť miliónov domorodých obyvateľov.⁵⁹ Ukázalo sa, že ochrana práv Indiánov by popri ich kristianizácii mala byť pre španielsku katolícku misiu tou najdôležitejšou prioritou, pokiaľ chce skutočne hlásať evanjelium. Samotní cirkevní predstavitelia, dokonca aj členovia jednotlivých reholí, neboli v tejto otázke jednotní. Niektorí považovali použitie sily voči domorodcom za legitímne a pohrdali nimi.⁶⁰ Iní počas svojho pôsobenia robili všetko pre to, aby represálie ustali a proces kristianizácie prebiehal pokojnou, nenásilnou cestou. Dominikáni zohrali v tejto oblasti kľúčovú úlohu a stali sa ideológmi oslobodzovania Indiánov.⁶¹

⁵⁸ LAS CASAS OP, B., *O zemi Indijských pustošení a vyliďňování zpráva nejstručnejší*. prel. GEL, F., Praha : Lidová demokracie, 1954, s. 46. Aj na ostrove Hispaniola (dnešné štáty Haiti a Dominikánska republika – pozn. autora) došlo len v priebehu prvých desiatich rokov španielskej nadvlády k zníženiu počtu pôvodného obyvateľstva z 200 000 až 300 000 na chabých 15 000 a v polovici 16. storočia tam domorodí Indiáni už nežili vôbec. HLÚŠEK, R., Španielska zámorská expanzia na prelome 15. a 16. storočia podľa Codexu Bratislaviensis. In *Španielsko a Stredná Európa : Míulosť a prítomnosť vzájomných vzťahov*, SZÁRAZ, P. (ed.), Bratislava : UK, 2004, s. 37. Codex Bratislaviensis je vzácny súbor listov prevažne anonymných autorov objavený v Lyceálnej knižnici Jánom Čaplovičom. Obsahovo dopĺňa naše poznatky z obdobia veľkých zámorských objavov a nie je známe ako sa do Bratislavy dostal. Jeho súčasťou sú napríklad listy gvardiána františkánskeho kláštora na Hispaniole, ktoré boli poslané 4. októbra 1500.

⁵⁹ LAS CASAS OP, B., *O zemi Indijských pustošení a vyliďňování zpráva nejstručnejší*, s. 22.

⁶⁰ Španielsky historik zo 16. storočia Gonzalo de Oviedo y Valdés o Indiánoch napísal: „Sú to od prírody leniví ľudia, melancholickí, zbabelí, klamárski a neschopní si sami poradiť. Ich svadby nie sú sviatosti, ale svätokrádeže. Sú to modlári, prostopašníci a sodomisti. Ich hlavnou túžbou je piť, jesť, uctievať pohanské modly a páchať beštiálne obscénosti.“ KUBÍKOVÁ, J., *Křesťanská misie v 16.–18. století*. Brno : L. Marek, 2001, s. 20. Alebo dominikán Tomáso de Ortiz, prvý vikár rehole na Santo Domingu sa vyjadril: „Títo ľudia nedokážu byť verní a nemajú žiadny poriadok. Muži podvádžajú svoje ženy a ženy svojich mužov. Oddávajú sa čarodejníctvu a vešteniu a sú zbabelí ako králiky a špinaví ako prasatá.“ EGGENSPERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 95–96.

⁶¹ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 87.

4. 3. Príchod

Ako prví založili svoju Západoindickú misiu františkáni v roku 1505.⁶² Vôbec prví členovia Rehole kazateľov, ktorí sa dostali *in partes orientales* vyplávali už v roku 1503, no nebola to v tom pravom slova zmysle organizovaná misia.⁶³ Masová misijná aktivita dominikánov v Novom svete má svoj pôvod v nariadení najvyššieho predstaveného rehole, Tomáša Cajetana de Vio (magister rehole v rokoch 1508–1518), ktorý 3. októbra 1508 nariadil začatie misijnej činnosti v Amerike a menovite spomína už aj zodpovedného vikára. O dva roky neskôr, v nariadení z 20. júna 1510, sa už hovorí nielen o zriadení komunity, ale aj o zriadení kostola a pätnásťka misionárov sa rozširuje na dvadsiatku dobrovoľníkov prihlásených na misiu k neveriacim.⁶⁴ Prví dominikáni dorazili na ostrov Hispaniola ešte na jeseň toho istého roku, pod vedením Pedra de Córdoba.⁶⁵ Základňou pre rozšírenie dominikánov do Strednej a Južnej Ameriky sa stalo Santo Domingo, kde bol v roku 1518 zriadený prvý konvent v Novom svete, ktorý bol pod jurisdikciou provinciála provincie Betice.⁶⁶ V tom čase tu

⁶² Tamtiež, s. 81. Tento autor rozdeľuje založenie a vývoj španielskej misie v Amerike na tri etapy. Prvá 1492–1519 je charakterizovaná príchodom a formovaním prvých komunít jednotlivých reholí a vznikom prvých biskupstiev. Druhá 1519–1551 zahŕňa v sebe už systematické misijné úsilie, vznik provincií jednotlivých reholí a legendárny príchod tzv. dvanástich apoštolov Mexika, z rehole františkánov, v máji roku 1524. Posledná tretia etapa 1551–1620 je ohraničená koncilom v Lime a založením biskupstiev na juhu v Buenos Aires a v Durangu na severe. Porov. Tamže, s. 81–94. Iný pokus o datovanie evanjelizácie - najmä jej ranných období - predstavuje Fernándezov model. 1. fáza objavenie a opanovanie od roku 1500 (Karibik a pobrežie Venezuely, Panamy a Kolumbie), 2. fáza, od roku 1524 predstavuje už obsadenie Mexika, 3. fáza, od roku 1536 zahŕňa aj územia centrálného regiónu (Guatemala atď.) a napokon 4. fáza, od roku 1540 zasahuje územie Peru. FERNÁNDEZ OP, I., Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas. In *Conquista*, s. 101–102.

⁶³ WALZ OP, A., *Compendium historiae Ordinis praedicatorum*, s. 484.

⁶⁴ Registrum litterarum fr. Thomae de vio Caietani OP magistri ordinis 1508–1513. DE MEYER OP, A. (ed.), Rím : Institutum Historicum Praedicatorum, 1935. „*Fratri Thomae de Matienzo, vicario Hispaniae, mandatur sub poena gravioris culpae, ut, quantum auctoritatis ordinis se extendit, mittat, cum gratia regis Hispaniae, 15 fratris ad Insulam Hispaniolam, sitam in mari Indico, ad accipiendum ibi loca et conventus et praedicandum verbum Dei.*“ s. 7 a „*Vicario et fratribus ituris ad Insulas Indicas concenduntur omnia privilegia, quantum pendet ex auctoritate magistri, quae concessa fuerunt fratribus ad terras infidelium euntibus: ut ecclesias et loca aedificare, accipere et inhabitare possint ad arbitrium sui vicarii. Item possunt ire ad novum continentem de eius licentia. Et prius possint recipere 20 fratres voluntarios ad suam professionem etc.*“ s. 17.

⁶⁵ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 81.

⁶⁶ „*Acceptamus conventum sancti Dominici constructum in insula maris Indici que Hispaniola nominatur. et volumus [ut] tam ipse quam alii conventus et loca in insulis illius maris edificati et edificandi sint membra provincie Bethice.*“ Generálna kapitula v Ríme z roku 1518, DB, s. 4301.

už bolo činných štyridsať bratov z Rehole kazateľov.⁶⁷ Sem prichádzali noví bratia zo Španielska a odtiaľto odchádzali do Mexika, Nikaraguy, Venezuely, Kolumbie a Peru. Okrem Santo Dominga boli založené ďalšie nové komunity v Puebla (1526), Cumaná (1530), Nová Granada (1551), Cuzco (1571), Quito (1581) a Chile (1581). Do konca 16. storočia bolo teritórium dominikánskeho pôsobenia rozdelené do šiestich provincií. Ako prvá vznikla provincia Santa Cruz (1530), nasledovali Santiago (1532), San Juan Battista (1539), San Antonio (1571), Santa Catalina (1581) a San Lorenzo (1581).⁶⁸ Značná časť dominikánov z prvých generácií pôsobiacich v Amerike pochádzala zo Salamanky, hoci v tom čase boli na území Pyrenejského polostrova štyri dominikánske provincie,⁶⁹ ktoré pozostávali zo sto osemdesiatjedem domov a konventov.⁷⁰ Salamanka bola v 16. storočí centrom intelektuálneho diania celej španielskej koruny, no najmä dominikánskeho života na jej území. Existoval v nej veľký konvent a vynikajúce generálne štúdiá rehole pri tamojšej univerzite, na ktorej pôsobili viacerí dominikáni. Títo najmä v oblasti teórie formujúcich sa prirodzených ľudských práv ovplyvnili aj činnosť svojich spolubratov na novom kontinente a poskytli im teoretickú základňu pre hľadanie alternatív voči panujúcej misijnej praxi v tzv. Salamaskej škole a stali sa „klasikmi“ moderného chápania tejto problematiky.⁷¹

V tejto súvislosti nemožno nespomenúť dominikána Francisca de Vitoriu (1483–1546), ktorý v rokoch 1526 až 1540 pôsobil na univerzite v Salamanke, a ktorý je považovaný za jedného zo zakladateľov medzinárodného práva. Jeho myšlienky a závery boli zhrnuté v posmrtno vydanom diele „*Relectiones*“, ktoré vydali jeho žiaci.⁷² Zástancovia dôstojného zaobchádzania s domorodými

⁶⁷ WALZ OP, A., *Compendium historiae Ordinis praedicatorum*, s. 485.

⁶⁸ Františkáni prišli oficiálne do Santo Dominga v roku 1502, prvú provinciu založili v roku 1505; mercedariáni – príchod 1514 (Santo Domingo), provincia 1530; augustiniáni – príchod 1532 (Mexico); jezuiti – príchod 1549 (Bahia), provincia 1553; karmelitáni – príchod 1584 (Olinda). Porov.: DUSSEL, E., *Historia general de la Iglesia en América Latina*, s. 554. Príloha č. 13.

⁶⁹ Boli to provincie Hispania (zal. 1221), Aragonia (1301) a Betica (1514) na území dnešného Španielska a Lusitania (1418), ktorá sa rozprestierala približne na území zodpovedajúcim dnešnému Portugalsku. *Catalogus generalis Ordinis Praedicatorum*, Rím : Santa Sabina, 1992, s. 75.

⁷⁰ WALZ OP, A., *Compendium historiae Ordinis praedicatorum*, s. 404.

⁷¹ EGGENSBERGER OP, T., *Der Einfluss des Thomas von Aquin auf das politische Denken des Bartolomé de Las Casas im Traktat „De imperatoria vel regia potestate“*. Münster : LIT Verlag, 2000, s. 52.

⁷² Jedná sa o súbor jeho prednášok prednesených počas pôsobenia na univerzite. Patria sem traktáty „*De potestate papae et concilii*“, „*De potestate civili*“, „*De potestate ecclesiae I a II*“, „*De iure belli*“, „*De matrimonio*“ a „*De indis*.“ V posledne menovanom traktáte v bode 29 píše, že „*Indiáni sú spôsobilí vlastniť majetok, sami si vládnuť a sú tým od prirodzenosti slobodní. Keď prišli Španieli, boli Indiáni v mierovom disponovaní ich vlastníctva.*“ LÓPEZ OP, S., SENNER OP,

Indiánmi sa vo svojom zápase opierali najmä o Vitoriove tézy, v ktorých tvrdí, že jedným z vlastných cieľov štátu je blahobyť všetkých obyvateľov s tým, že na jeho dosiahnutie sa majú používať len primerané prostriedky (zákony, politické, právne a trestné štruktúry). Ďalej tvrdí, že štát má rozvíjať občianske čnosti a zabezpečovať práva jednotlivcov. Prvé a základné právo každého národa je právo na vlastné jestvovanie, pričom *ius belli* chápal ako prípustné len v extrémnom prípade (*extrema ratio*), a tým bolo skutočné napadnutie (*iniuria accepta*). Okrem toho zastával názor, že pri vedení vojny nie je všetko dovolené, nie je dovolené zabíjať nevinných, rukojemníkov a zajatcov, nikdy sa nesmie lúpiť a plieniť. Vo vojne je dovolené len to, čo napráva nespravodlivosť a zaručuje pokoj.⁷³ Nemaľý význam pre dominikánsku misiu malo aj to, že Francisco de Vitoria počas svojej akademickej činnosti vychoval niekoľko generácií svojich spolubratov hlásiacich sa k jeho myšlienkovému odkazu.⁷⁴ V rokoch 1534 až 1552 odišli desiatky jeho študentov (najmä dominikánov) pôsobiť na misiu do Ameriky a niektorí z nich sa stali biskupmi. Všetci títo zastávali v praxi názory svojho učiteľa (niektorí sa pri návrate do Španielska s Vitoriom stretávali a informovali ho o situácii priamo v teréne), zakladali školy a zohrali veľmi dôležitú úlohu v snahe dosiahnuť lepšie postavenie pôvodného obyvateľstva.⁷⁵ Prvé pokusy zastať sa útlaku domorodého obyvateľstva a snaha konať misiu pokojnými, nenásilnými prostriedkami spojenými

W., Francisco de Vitoria und das amerikanische Problem. In *Conquista*, s. 123.

⁷³ V teologickej oblasti zastával Vitoria názor, že Indiáni by mali byť pokrstení len po dlhej kresťanskej príprave, ktorá pozostáva z jednotlivých etáp a ich pripustenie k prijímaniu by malo nasledovať až s určitým časovým odstupom od krstu. Vitoria bol proti rýchlym a masovým krsťom bez predchádzajúcej prípravy a bez aktívnej spolupráce prijímateľov iniciálnych sviatostí. Toto stanovisko tvorí teologický koncept, od ktorého bol už len krôčik k uznaniu dobrovoľného rozhodnutia sa domorodcov pre prijatie akejkoľvek sviatosti. Porov. ILLANES, L., J., SARANYANA, J., I., *Historia teologii*, s. 194–200.

⁷⁴ Vitoria bol od svojich dominikánskych študentov o dianie v Novom svete informovaný z prvej ruky. Takže keď sa Pizarro brutálnym spôsobom zmocnil bohatstva a ríše Atahualpu a snažil sa v Španielsku prostredníctvom vyslaných emisárov a peňazi prikloniť verejnú mienku na svoju stranu, napísal Vitoria v liste jeho bratovi Miguelovi Arcosovi, že: „*Pokiaľ by som mal potvrdiť a podpísať nevinnosť peruánskej soldatesky, celkom isto by som tak neučinil. Radšej by som si nechal jazyk priliepiť na podnebie a vyschnúť ruky, akoby som mal vysloviť, alebo napísať, také neľudské a nekresťanské veci. Sami uvidíte, ako s tým dopadnete a nás nechajte na pokoji.*“ DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, s. 329.

⁷⁵ Vitoriove myšlienky šířili buď na vlastných rehoľných učilištiach, alebo na univerzitách. Vôbec prvý známy študent Francisca de Vitoriu, ktorý odišiel do Ameriky, Pedro Delgado založil pri konvente Santo Domingo *studium generale* (najvyššia forma rehoľných štúdií u dominikánov). Ďalší Vitoriov žiak, biskup v Paname Bartolomé de Ledesma, sa zriekol biskupského stolca v Paname a prebral biskupstvo v Oaxaca, kde založením Kolégia sv. Bartolomea položil základy pre vznik univerzity v roku 1604 atď. LÓPEZ OP, S., SENNER OP, W., Francisco de Vitoria und das amerikanische Problem. In *Conquista*, s. 138–141.

s kritikou vtedajších pomerov a vymanením sa zo závislosti na patronátnom práve nenechali na seba dlho čakať.

4. 4. Zahájenie činnosti, zápas o nenásilnú misiu a uznanie práv Indiánov

Už rok po príchode prvých dominikánov na Hispaniolu sa ozval prvý varovný hlas a znamenal prelom v celom chápaní kresťanskej misie vôbec. Všetko sa to odohralo v advente roku 1511, keď Antonio de Montesinos (člen prvej dominikánskej misie z roku 1510) kázal v Santo Domingu⁷⁶ pred zrakom guvernéra Diega Colona a mnohých conquistadorov a encomienderov o hrôzach, ktoré konajú kolonisti na domorodcoch.⁷⁷ Montesinov prorocký hlas bol „prvým zvolaním po spravodlivosti v Amerike“ a vôbec prvým zdokumentovaným otvoreným protestom proti útlaku autochtónneho obyvateľstva.⁷⁸ Ním sa započala nová etapa tzv. duchovnej conquisty, dlhý a ťažký zápas o právo na dôstojnosť, krajinu, slušné zaobchádzanie a vlastnú správu Indiánov. Kázeň spôsobila škandál. Tí, ktorých sa týkala, požadovali potrestanie neposlušného rehoľníka, ktorý si dovoľil otvorene napadnúť celý dovtedajší španielsky koloniálny systém. Montesinov predstavený na Santo Domingu, Pedro de Córdoba ho vzal pod ochranu a o týždeň neskôr kázal Montesino opäť a hovoril dokonca o odopretí udelenia absolúcie pre tých, ktorí sa nevzdajú páchania nepravostí voči domorodcom.⁷⁹ Reakcia guvernéra bola ostrá, obrátil sa na predstavených rehole v Španielsku a situácia sa stala napätou aj vo vnútri samotnej rehole. Provinciál Alonso de Loyasa sa listami obrátil na komunitu v Santo Domingue a zakázal jej členom návrat do Španielska⁸⁰ a kázanie na túto tému (pod trestom exkomunikácie) v prípade, že: „by mal niekto tú trúfalosť a ešte raz kázal na túto tému“.⁸¹ Komunita zo Santo Dominga sa nevzdala a šikovne obišla Loyasove nariadenia. Keďže bratia nemohli kázať,

⁷⁶ Bolo to veľmi významné a súčasne symbolické miesto, na ktorom sa pravidelne konával trh s otrokmi pre celú Strednú a Južnú Ameriku – pozn. autora.

⁷⁷ Za tému kázne si Montesino zvolil Lukášovu interpretáciu (Lk 3,4) Izaiášovho výroku (Iz 40, 3–5) „*Som hlas volajúceho na púšti*“ a povedal: „*Tento hlas hovorí, že ste v smrteľnom hriechu - a v ňom žijete i zomriete, pretože ste krutí a panovační voči nevinným národom. Povedzte mi, akým právom udržujete týchto Indiánov v tak krutom a strašnom otroctve? Kto vám dal oprávnenie tak nechutne bojovať s týmito národmi, ktoré mierumilovne a pokojne žili na svojom území, na ktorom ste ich nespočetné množstvo povraždili a zničili... A či títo Indiáni nie sú ľudia? A či nemajú rozumné duše? Vari nie ste povinní milovať ich ako seba samých? V danom stave vás nemožno zachrániť o nič viac než Maurov či Turkov, ktorí v Krista neveria a veriť nechcú.*“ ROYAL, R., Kolumbovo zapomenuté dedičtví. In *Proglas: revue pro politiku a kulturu*, roč. 3, č. 10, 1992, s. 13.

⁷⁸ Porov. SIEVENRICH SJ, M., Anfänge prophetischer Theologie. In *Conquista*, s. 77.

⁷⁹ Tamže, s. 88–89.

⁸⁰ „*Nedovolím žiadnemu bratovi, aby sem prišiel skôr ako mi pán guvernér napíše, že ste škandál, ktorý spôsobil tak veľa hurhaju odčinili.*“ GUTIÉRREZ OP, G., *Gott oder das Gold*, s. 44.

⁸¹ Tamže, s. 46.

začali písať listy, v ktorých poukazovali na to, že pokiaľ sa nezasiahne proti hroziacemu zlu, budú domorodci úplne zlikvidovaní.⁸² Vďaka ich neúnavnému poukazovaniu na tieto smutné skutočnosti sa nakoniec podarilo dosiahnuť, že sa nimi začali zaoberať aj teológovia a právnici v Španielsku. Karol V. zriadil 11 člennú komisiu na čele s biskupom Juanom Rodrigezom de Fonseca ktorú ďalej tvorili šiesti právnici a štyria teológovia, z ktorých traja boli dominikáni.⁸³ Komisia navrhla 35 právnych noriem, ktoré Karol V. 27. decembra 1512 v Burgoose vyhlásil za platné a vydané boli pod názvom „*Ordenanzas para el tratamiento de los Indios*“ (viac známe sú pod názvom Burgoské zákony) a všetkým encomienderom nariaďovali, aby Indiánov nenazývali *perros*, ale aby ich volali ich vlastnými menami, mali všetkým zabezpečiť primerané bývanie, oblečenie, stravu, vyučovanie, plat, dostatok voľného času stráveného s rodinou, starostlivosť o matky a tehotné ženy, atď.⁸⁴ Necelý rok po vydaní Burgoských zákonov, 28. júla 1513, schválil Karol V. Valladolidské zákony („*Leyes de Valladolid*“), ktoré v niektorých prípadoch ešte vylepšovali predchádzajúce právne normy. Zakazovali napríklad manželkám domorodcov pracovať v baniach, tie sa mali starať o domácnosť a deti do 14 rokov nesmeli pracovať vôbec.⁸⁵ Okrem toho zakazovali prácu v *commendách* (akési obce a pracovné tábory pre domorodcov pracujúcich pre kolonistov) trvajúcu dlhšie ako 9 mesiacov v roku, aby sa domorodci mohli postarať aj o svoje polia.⁸⁶

Uvedené zákonné normy však predstavovali len čiastkový úspech a obsahovo celkom nezodpovedali predstavám dominikánov, pretože neriešili problém encomiendy principiálne. Okrem toho ich v praxi *encomienderos* a *conquistadores* takmer nedodržiavali a rozdeľovanie pracovnej sily z radov domorodcov naďalej prekvitalo.⁸⁷ Zápas pokračoval ďalej, bolo však potrebné zmeniť taktiku. Rehoľníci sa začali angažovať nielen v teoretickej, ale aj v praktickej rovine a dali si za cieľ zakladanie tzv. „*Los pueblos de liberos Indios*“ (Obcí

⁸² V jednom zo svojich latinských listov Pedro de Córdoba napísal: „*Kde zostali tí početní ľudia v tejto krajine, ktorých počet bol pri objavení objaviteľmi porovnávaný so stebkami trávy na poli? Z týchto všetkých zostalo na ostrove nie viac ako 10–12 tisíc a to mužov a žien spolu. Títo zdrvení a oslabení ľudia sa ocitajú v smrteľnom zápase.*“ GUTIÉRREZ OP, G., *Gott oder das Gold*, s. 52.

⁸³ Thomas Durán, Pedro de Covarrubias a Matías de Paz. SIEVENRICH SJ, M., *Anfänge prophetischer Theologie*. In *Conquista*, s. 92.

⁸⁴ Tamže, s. 93–95.

⁸⁵ Je to pozoruhodné, ak si uvedomíme, že napr. v osvieteneckom Prusku bola práca detí mladších ako 9 rokov zákonne zakázaná až 1. apríla 1839! HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 196.

⁸⁶ SIEVENRICH SJ, M., *Anfänge prophetischer Theologie*. In *Conquista*, s. 95–96 a HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 195.

⁸⁷ Len na Hispaniole si v roku 1514 *encomienderos* rozdelili asi 14 000 Indiánov. HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 196.

slobodných indiánov). Tieto sa stali predchodcami redukcií známych najmä z pôsobenia jezuitov v Južnej Amerike. Prvý takýto pokus sa odohral v rokoch 1512–1513, keď niekoľkí dominikáni pod vedením Pedra de Córdoba odišli na utajené miesto (*tierra firme*) na pobreží Venezuely bez vojska a kolonistov len so štyrmi Indiánmi ako tlmočníkmi a zásobami na štyri mesiace.⁸⁸ Po uplynutí jedného roka informovali dvaja misionári o úspechu takéhoto prístupu k miestnemu obyvateľstvu.⁸⁹ Neskôr bola misia zničená lovcami otrokov.⁹⁰ Po tomto prvom pokuse nasledovali ďalšie a v časovom horizonte deviatich rokov ich bolo uskutočnených päť. Na príprave niektorých z nich sa už podieľal aj Bartolomé de Las Casas, ktorý sa stal najväčšou postavou v boji dominikánov (a misionárov vôbec) za uznanie práv Indiánov a za ukončenie násilností na nich páchaných.⁹¹ Prvý zo spomínaných projektov bol zahájený v roku 1518 na území severnej Venezuely. V roku 1522 sa však skončil neúspechom, lebo osada bola zničená po útoku tamojších bojovo naladených Indiánov.⁹² Iný projekt, na ktorom mal veľkú zásluhu Las Casas, bol zahájený v decembri roku 1519 po jeho prvom stretnutí s Karlom V. v Molins de Rey pri Barcelone na jeseň toho istého roku.⁹³ Na sklonku nasledujúceho roku, presne 21. novembra opustil Las Casas spolu so španielskymi roľníkmi Španielsko⁹⁴ a 14. decembra toho istého

⁸⁸ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 142.

⁸⁹ BIERMANN OP, B., Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. In *AFP*, s. 37.

⁹⁰ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 90.

⁹¹ Narodil sa v Seville v roku 1484 a v roku 1502 odišiel ako *conquistador* prvýkrát do Ameriky. O dva roky neskôr sa zúčastnil na vojenskej výprave proti Indiánom. V rokoch 1506 – 1508 žil v Európe a po štúdiu teológie bol v Ríme vysvätený za kňaza a vrátil sa na Hispaniolu ako tzv. duchovný *encomienderos*. V roku 1511 bol prítomný na kázni Antonia de Montesinos a o rok neskôr mu jeden z dominikánov odmietol udeliť absolúciu. V roku 1514 sa zriekol *encomiendy* a začal spolupracovať s Pedrom de Córdoba v Santo Domingu. K dominikánom vstúpil v roku 1522 a stal sa vedúcou osobnosťou v teoretickom i praktickom úsilí o uskutočnenie reforiem koloniálneho a misijného systému, za čo si už u súčasníkov vyslúžil titul „*Protector y defensor de Indios*“. Svoju obžalobu neznesiteľného sociálneho útlaku domorodcov zhrnul v roku 1552 vo svojom najznámejšom diele „*Brevísima relación de la destrucción de las Indias occidentales, colegida por el Obispo don Fray Bartolomé de las Casas o Casus de la orden de Sancto Domingo*“, v ktorej Španielov obviňuje, že: „*Jediný dôvod, prečo kresťania tak nespočetné množstvo týchto ľudí vyvražďili a zničili, spočíval v zlate ako poslednom ciele, cez ktorý mohli v krátkom čase dosiahnuť vysoké postavenie, ktoré im inak neprišlúchalo. To všetko aj preto, že ich nenásytná honba za majetkom a slávou bola živěná bohatstvom krajiny, trpezlivosťou a pokorou jej obyvateľov.*“ LAS CASAS OP, B., *O zemí Indijských pustošení a vyliďňovaní zpráva nejstručnejší*, s. 22.

⁹² ONDRUŠ SJ, R., Kontroverzné jubileum. In *Viera a život*, s. 47.

⁹³ DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, s. 315.

⁹⁴ Tamže, s. 316. Po tom ako skončil svoje účinkovanie na dvore vo Valladolid, Arandda de Due-ro, Zaragoza, Barcelone a La Coruňi.

roku sa už vydali na cestu k osade Cumaná vo Venezuele.⁹⁵ Aj tento projekt sa žiaľ skončil neúspešne. Osada zanikla v roku 1522.⁹⁶ Sľubné vyhliadky na úspech mal nový spoločný pokus dominikánov a františkánov o mierovú kolonizáciu a súžitie domorodcov s novousadlíkmi z roku 1521. Opäť pod vedením Las Casasa sa asi 70 španielskych roľníkov usadilo na Puerto Ricu. Avšak pod zámenkou indiánskeho povstania boli osady aj napriek protestom spustošené španielskymi vojakmi.⁹⁷ V projektoch pokojného osídľovania nových území sa angažovalo stále viac dominikánov, medzi ktorými popri Las Casasovi vynikol už menovaný Antonio de Montesino. V roku 1526 odišiel s osídľovacou kolóniou do Guandape a od roku 1528 pôsobil ako protektor Indiánov spolu s asi dvadsiatimi ďalšími dominikánmi v novej kolónii sv. Marty vo Venezuele, kde ho v roku 1545 jeho protivníci zavraždili.⁹⁸ V rokoch 1532 až 1535 dosiahol pomerne dobrý výsledok ďalší Las Casasov pokus, tentokrát na území dnešnej Kostariky, v zálive nazývanom Golfo dulce.⁹⁹

Najznámejším a najúspešnejším (z hľadiska dosiahnutých výsledkov, rozlohy na ktorej sa uskutočnil i dĺžky trvania) bol pokus, na počiatku ktorého bola 2. mája 1537 uzavretá tajná dohoda medzi guatemalským guvernárom Maldonaldom a Las Casasom¹⁰⁰ (dohoda bola obnovená ešte 14. októbra 1541) o poskytnutí územia na konanie pokojnej misie a o zákaze akýchkoľvek vojenských akcií na ňom. Podporu pre túto myšlienku u Karla V. pomáhal získať františkán Jacobo de Testera. Misia sa začala až v roku 1542, lebo tamojší španielski kolonisti protestovali proti zrealizovaniu projektu a písomne sa obrátili na španielsku korunu. Las Casas sa musel vrátiť do Španielska, aby projekt obhajoval, čím sa jeho spustenie oddialilo až o tri roky.¹⁰¹ Územie, na ktorom bolo realizované uskutočnenie projektu, sa nazývalo pôvodne Tierra de Guerra (Zem vojny).¹⁰² V roku 1547 preň Karol V. potvrdil nový symbo-

⁹⁵ Celý projekt mohol vzniknúť vďaka osobnej podpore Karla V., ktorý 19. mája 1520 uzavrel s Las Casasom v La Coruňi zmluvu a schválil financovanie i plány podujatia v Cumaná. HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 202.

⁹⁶ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 83 a HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 202.

⁹⁷ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 69–70. Počas niekoľkoročného pobytu v Španielsku sa Las Casas nevyhol pochybnostiam a skepsu, či sa problém Indiánov vôbec podarí vyriešiť a v liste z 20. septembra 1545 napísal: „Čo sa týka otázky zaobchádzania s Indiánmi, na začiatku som mal nádej na zlepšenie, teraz však už nemám žiadnu nádej.“ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 89.

⁹⁸ ONDRUŠ SJ, R., *Kontroverzné jubileum*. In *Viera a život*, s. 49.

⁹⁹ Tamže, s. 47.

¹⁰⁰ Stretnutie, pri ktorom bola dohoda uzavretá sa odohralo na podnet guatemalského biskupa Francisca Marroquina. DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 86.

¹⁰¹ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 92.

¹⁰² Tamže.

lický názov – Verapaz (Pravý mier).¹⁰³ Sám Las Casas sa sem dostal až v roku 1545 a slávnostne vstúpil na misijné územie 2. júla ako biskup v Chiapas, za ktorého bol menovaný ešte v Španielsku 10. decembra 1543.¹⁰⁴ Jeho príchod bol tamajšími Indiánmi oduševnene oslavovaný a svojmu zástancovi pripravili triumfálny sprievod.¹⁰⁵ Bartolomé de Las Casas vo Verapaze pôsobil päť rokov a jeho činnosť sa pre tamajší región stala tzv. zlatým obdobím.¹⁰⁶ V liste z roku 1547 Las Casas napísal, že: „Svojím biskupstvom cestujem a jeho väčšiu časť som už videl. Snažím sa navštíviť každú jednu svoju ovečku a osobne spoznať jej tvár“.¹⁰⁷ Po piatich rokoch strávených v Chiapas (1550) sa však zrieka jemu zverného biskupstva, abdikuje a odchádza späť do Španielska, aby pokračoval v úsilí o dosiahnutie principiálneho riešenia postavenia domorodcov. O päť rokov neskôr územie Verapaz zastihli koloniálne vojny a násilnosti smutne ukončili úspešný misijný projekt.¹⁰⁸

Ešte predtým, ako sa celé dielo Verapaz začalo realizovať, sa vo vnútri rehole odohral dramatický zápas medzi odporcami a zástancami práv Indiánov, ktorý sa preniesol až k pápežskej kúrii. Spor sa začal v roku 1535, keď do Španielska prišiel Bernardino de Minaya,¹⁰⁹ aby sa zúčastnil na provinčnej kapitule

¹⁰³ Tamže, s. 144. Príloha č. 16.

¹⁰⁴ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 87.

¹⁰⁵ EGGENSEPGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 93.

¹⁰⁶ „Zlaté obdobie“ (Goldene Zeit) misijnej činnosti je vzhľadom na vtedajšie pomery obdobím radosti, optimálnej pre evanjelizáciu v najvyššej miere priaznivej situácie. Myslí sa o období, v ktorom sa misijná prax riadila podľa evanjeliových noriem. To platí pre misionárov i pre kristianizovaných. V jednotlivých regiónoch sa uskutočnilo toto obdobie v rôznych časových periódach (v priestore Karibiku sa neuskutočnilo vôbec, nikdy tam na jeho uskutočnenie neboli vytvorené vhodné podmienky a keď by už aj boli, tak domorodé ostrovné obyvateľstvo – Taínovia, už takmer neexistovali). V centrálnom regióne to bolo v období 1549–1552, v mexickom regióne v rokoch 1552–1560 a peruánsky región prežil svoje „zlaté obdobie“ v rokoch 1556 až 1561. FERNÁNDEZ OP, I., *Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas*. In *Conquista*, s. 102–103.

¹⁰⁷ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 89.

¹⁰⁸ EGGENSEPGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 144.

¹⁰⁹ De Minaya bol spolu z ďalšími piatimi dominikánmi určený za duchovného sprievodcu na Pizarrovej vojenskej výprave do Peru (Z tohto počtu jeden zomrel už počas cesty loďou, ďalší v Paname a jeden sa čoskoro vrátil do Španielska). Po tom, ako mal pre zlé zaobchádzanie s Indiánmi spory s Pizarrom, odišiel aj on a o niečo neskôr opustil Pizzara aj piaty dominikán Reginaldo de Pedraza. De Minaya potom vo svojich listoch informoval o pustošení Španielov na území Peru. Jediný, ktorý z dominikánov na výprave zostal až do konca bol Vincente de Valverde. On predniesol pred posledným vládcom Inkov Atahualpom asi najznámejšie conquista-dorské *requerimiento* a predložil mu na uctenie kríž a Bibliu. Atahualpove odmietnutie (kríž aj Bibliu zahodil) sa stalo zámenkou na pustošenie Cuzca a Atahualpa aj napriek intervencii Karla V. bol v roku 1535 popravený. De Valverde nechal na zrúcaninách chrámu Slnka vybudovať dominikánsky kláštor a stal sa prvým biskupom Cuzca. V roku 1541 bol Indiánmi zavraždený. Porov.: BIERMANN OP, B., *Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru*. In

a stretol sa s prezidentom Rady, taktiež dominikánom, kardinálom Garcíom de Loaysom¹¹⁰ aby spolu rokovali o postavení domorodcov na novom kontinente. Kardinál nebol Minayovým názorom príliš naklonený a okrem toho bol pod vplyvom ďalšieho dominikána, Tomása Ortiza, ktorý pôsobil v Karibiku a o Indiánoch tvrdil, že: „...sú hlúpejší ako osly, a že Boh nikdy nestvoril takú rasu [Indiánov], ktorá by v neresti klesla hlbšie a ktorá ani v najmenšom nevlastní niektoré z kultúrnych dobier“.¹¹¹ Minaya sa nevzdával a po istom čase našiel pre svoje zámery pochopenie u kráľovnej Izabely Portugalskej. Od nej získal aj odporúčanie na cestu do Ríma, kde sa stretol s pápežom a viedol presvedčovaciu kampaň priamo v kúrii. Pavol III. (1534–1549) nakoniec Minayove argumenty a dôkazy uznal a 9. júna 1537 vydal bulu „*Sublimis Deus*“ (v staršej literatúre známu tiež pod názvom „*Veritas ipsa*“ – pozn. autora). Obsahovala štyri články, no najdôležitejší bol článok č. 3, v ktorom sa hovorí: „Vzhľadom na to, že Indiáni sú praví ľudia a sú schopní prijať kresťanskú vieru a prísť k nej čo najochotnejšie... Silou apoštolskej autority oznamujeme, že menovaní Indiáni a všetky ostatné národy, ktoré v budúcnosti budú oboznámené s kresťanstvom, hoci by aj stáli mimo kresťanstva, nesmú byť obratí o svoju slobodu a vlastníctvo majetku. Toto všetko môžu dediť a užívať dovoľeným spôsobom a nesmú byť podrobovaní otroctvu. Prostriedky, ktoré by tomuto odporovali, budú považované za neplatné. Národy musia byť k viere pozvané prostredníctvom ohlasovania evanjelia“.¹¹² Po prvýkrát v dejinách Nového sveta boli touto bulou obyvateľom Ameriky uznané práva a súčasne sa ňou zaručovalo konanie misie výlučne mierovým spôsobom! Radosť z dosiahnutého úspechu ale netrvala dlho. Kardinálovi Loaysovi a jeho stúpencom sa bula stala trňom v oku a robili všetko pre to, aby dosiahli jej zneplatnenie. Odporúčanie, ktoré dala kráľovná Minayovi na cestu do Ríma, Loaysa spochybnil a považoval ho za neplatné, lebo bolo udelené bez vedomia kráľa a Rady. Pápež Pavol III. nakoniec na nátlak koruny a Rady 19. júna 1538 podpísal odvolanie buly „*Sublimis*

AFP, s. 27–36 a DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 84.

¹¹⁰ V rokoch 1518–1524 bol Loaysa dokonca magistrom rehole, t.j. jej najvyšším predstaveným sídliacim v Ríme.

¹¹¹ BIERMANN OP, B., *Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru*. In AFP, s. 39.

¹¹² „*Attendentes Indios ipsos, ut pote veros homines, non solum christianae fidei capaces existere, sed ad nobis innotuit ad fidem ipsam promptissime currere, ac volentes super his congruis remediis providere, predictos Indos et omnes alias gentes ad notitiam christianorum in posterum deventuras, licet extra fidem christianam existant, sua libertate ac rerum suarum domino huiusmodi uti et potiri et gaudere libere et licite posse, nec in servitutem redigi debere, ac quidquid secus fieri contigereit irritum et inane, ipsosque Indos et alias gentes verbi Dei praedicatione et exemplo bonae vitae ad dictam fidem Christi invitandos fore, autoritate Apostolica per praesentes litteras decernimus et delaramus, non obstantibus praemissis caeterisque contrariis quibuscumque.*“
WRIEDT, M., *Kirche und Kolonien in der frühen Neuzeit*. In *Saeculum*, s. 234–235.

Deus“.¹¹³ Loaysa sa s tým neuspokojil a jeho útoky sa obrátili proti Minayovi. Ten bol potrestaný zákazom vykonávania verejnej duchovnej služby a musel zostať v domácom väzení bez vonkajších kontaktov vo Valadollide. Zlomený a opustený odišiel okolo roku 1545 z rehole dominikánov ku kanonickým augustiniánom¹¹⁴ a až na intervenciu Las Casasa sa mohol vrátiť do Ameriky, kde v roku 1562 zomrel.¹¹⁵

¹¹³ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 82.

¹¹⁴ Tamže.

¹¹⁵ V Amerike založil prvý kňazský seminár zameraný výlučne na prípravu diecézneho kleru na misijné pôsobenie medzi nekresťanmi. Okrem toho založil inštitút „Reformovaných klerikov sv. Petra“ a pápež Pavol IV. (1555–1559) ho menoval za jeho hlavného predstaveného. BIERMANN OP, B., Die Anfänge der Dominikanertätigkeit in Neu-Spanien und Peru. In *AFP*, s. 46–47.

4. 5. Valladolidská dišputa

Po skúsenosti so smutným osudom buly „*Sublimis Deus*“ sa obhajcovia Indiánov na nejaký čas vo verejnom styku so svetskými i duchovnými predstaviteľmi správali pasívne a zaujali opatrnejší postoj. Neprestali však v presvedčaní úsilí a postupne opäť získali na svoju stranu niekoľko vplyvných osôb. Ich úsilie sa navrátilo ku snahe dosiahnuť zlepšenie postavenia domorodcov v španielskych amerických kolóniách zmenou platného právneho poriadku a myšlienkovu nadviazali na dedičstvo burgoských a valladolidských zákonov. V dohľadnom čase sa podarilo dosiahnuť ďalší čiastkový úspech, najmä zásluhou osobného nasadenia a charizmy Bartolomé de Las Casas. Dňa 20. novembra 1542 boli v Barcelone promulgované a 4. júna toho istého roku ešte doplnené „*Leyes nuevas de Indias*“ – Nové zákony Indie.¹¹⁶ Bola to zbierka zákonov týkajúcich sa noriem správania sa Španielov k obyvateľstvu na obsadených územiach a právnych aspektov z toho vyplývajúcich. Svojím obsahom znamenali koniec jednej etapy *conquisty* a nastoľovali úplne nový právny a administratívny poriadok. Z ich celkového počtu 54 až 23 garantovalo zachovanie rozličných práv pre Indiánov. Nariaďovali pomerne radikálne zmiernenie *encomiendy* a jej dopadov na domorodé obyvateľstvo.¹¹⁷ Žiaľ, ani Nové zákony nepobudli v platnosti dostatočne dlho na to, aby v praxi zmenili pretrvávajúci stav. Na nátlak mexických a peruánskych *encomienderos* boli niektoré kľúčové paragrafy zbierky výnosom Karla V. z 20. októbra 1545 zrušené,¹¹⁸ a tak sa sľubne vyzerajúce znenie zákonov zmenilo len na manifest. O ich presadenie v plnej miere sa ešte s odstupom niekoľkých rokov pokúsil v Paname dominikán Pablo de Torres, narazil však na tvrdý odpor *conquistadorov* (niektorých

¹¹⁶ FERNÁNDEZ OP, I., Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas. In *Conquista*, s. 114.

¹¹⁷ Napr. zákony 20, 31 a 40 nariaďovali, aby *audiencias* (kráľovské súdne dvory na území amerických kolónií, pôsobili aj ako protiváha vplyvu guvernérov) prísne trestali previnenia kolonistov voči Indiánom; zákony 21, 22 a 23 zaručovali, aby zotročení Indiáni boli sprostí tohto stavu a ďalší, aby neboli zotročovaní; podľa zákona 25 sa pri trestaní domorodcov za rôzne priestupky mali sudcovia vyhýbať trestom smrti a nikto zo slobodných Indiánov odsúdených na trest smrti nemal byť poslaný na lov perál; podľa zákona 34 Indiáni nesmeli byť vyhánaní a ani presídľovaní zo svojich domovov; zákon 35 zase nariaďoval, aby všetci Indiáni podrobení *encomiende* nesmeli jej byť podrobení „na veky“ a ani ako súčasť dedičstva a v priebehu jednej generácie mohli opäť nadobudnúť slobodu; zákon 38 zaručoval postupné znižovanie daní platených *encomienderom* atď. DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 86 a FERNÁNDEZ OP, I., Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas. In *Conquista*, s. 114–115.

¹¹⁸ FERNÁNDEZ OP, I., Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas. In *Conquista*, s. 115 a EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 144.

za ich postoje k domorodcom aj exkomunikoval) a v roku 1554 musel opustiť diecézu, v ktorej pôsobil. Prezident Rady, kardinál de Loaysa, ho obžaloval a za trest musel zostať v Španielsku a nikdy sa nevrátil do Ameriky.¹¹⁹

Las Casas sa ešte v tom istom roku načas ujal spravovania svojej diecézy v Chiapas a aj naďalej sa venoval slovom i písmom obhajobe Indiánov. Najväčší zápas ho však ešte len čakal. Po tom, ako sa definitívne zriekol biskupstva a vrátil sa do Španielska, sa v dominikánskom kláštore San Pablo vo Valladolide stretol v tzv. Valladolidskej dišpute („*Junta de Valladolid*“ – zvolaná na popud Karla V.)¹²⁰ s Juanom Ginesom de Sepulvedom, v tom čase najznámejším španielskym filozofom, teológom a humanistom, Cortesovým stúpencom, priateľom Erasma Rotterdamského a prekladateľom Aristotelovej Poetiky do latinčiny. Obaja aktéri dišputy boli už v pokročilom veku, Las Casas mal 76 a Sepulveda 71 rokov. Diskusia trvala s prestávkami niekoľko mesiacov (1550–1551)¹²¹ a jej rozhodcovskú komisiu tvorilo 15 právnikov, teológov a členov rôznych kráľovských rád. V čele komisie stál Domingo de Soto OP¹²² a medzi jej členmi boli z radov dominikánov ešte Melchior Cano¹²³ a Bartolomé Carranza de Miranda.¹²⁴ Otázok dišputy bolo viac, no najdôležitejšie boli tie, ktoré pojednávali o spôsobe konania kresťanskej misie, *conquisty* ako takej a schopnosti Indiánov používať rozum. Sepulveda vo svojom päťstostranovom pojednaní obhajoval názor, že Indiáni sú „podriadení Španielom rovnako ako deti svojim rodičom a ženy mužom“ a „medzi nimi a Španielmi je taký rozdiel, ako medzi opicou a človekom“.¹²⁵ Inými slovami, domorodci v Novom svete boli predurčení k postaveniu večnej sociálnej podriadenosti a to primárne na základe prirodzeného zákona a sekundárne na základe španielskej vojenskej prevahy. Ako barbari (Sepulveda nazýval Indiánov *hominculi*, čiže málo, alebo vôbec nerozumní – pozn. autora) mali byť predurčení na otroctvo a každé domorodé odmietnutie poslušnosti a podriadenosti sa tak stávalo

¹¹⁹ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 93.

¹²⁰ DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, s. 314.

¹²¹ Prvá časť dišputy sa odohrala v auguste až septembri 1550 a druhá časť v apríli až máji 1551. ILLANES, L., J., SARANYANA, J., I., *Historia teologii*, s. 207.

¹²² Tamže, s. 204. Do roku 1550 bol spovedníkom Karla V. a mal nemalý vplyv na formovanie jeho názorov na postavenie domorodého obyvateľstva vo všetkých španielskych kolóniách.

¹²³ Cano sa po Vitoriovej smrti v roku 1546 stal jeho nástupcom nielen v oblasti myšlienkového odkazu, ale prevzal aj katedru teológie na univerzite v Salamánke. HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 258. Cano bol jedným z prvých katolíckych teológov vôbec, ktorý sa vo svojom diele zaoberal tým, čo by sme dnes mohli nazvať aspektom inkulturácie viery, ktorý je v modernej misijnej praxi samozrejmosťou. ILLANES, L., J., SARANYANA, J., I., *Historia teologii*, s. 203.

¹²⁴ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 98.

¹²⁵ CARRASCO, D., *Náboženství Mezoameriky*. Praha : Prostor, 1998, s. 20.

pre dobyvateľov dostatočným dôvodom na použitie sily.¹²⁶ Svojimi postojmi tak Sepulveda zaplietol Indiánov do strašnej kolektívnej viny a pod zámenkou inferiority ich bezvýhradne vydal Španielom a vyniesol nad nimi kolektívny súd.¹²⁷ Las Casas hneď na úvod predčítal svoju obhajobu domorodcov pod názvom „*Apología*“¹²⁸ a Sepulvedovým kritickým vyjadreniam oponoval tým, že *conquista* má byť nenásilným udomácnením sa na nových územiach roľníckou a pastierskou kolonizáciou, akceptujúc suverenitu Indiánov.¹²⁹ Proti Sepulvedovým argumentom o prirodzenom predurčení Indiánov na otroctvo postavil historický kontext, zrkadlo o tom, že aj v antike existovala modloslužba, ľudské obety a zvrátené rituály.¹³⁰ Chcel tým poukázať na to, že predkolumbovské indiánske spoločenstvá spĺňajú kritériá civilizovanej spoločnosti porovnateľné s klasickými civilizáciami staroveku a antiky a v mnohých ohľadoch v ničom nezaostávajú za Rimanmi a Grékmi.¹³¹

V otázke práva na konanie kresťanskej misie použil Sepulveda argument nazývaný *ecclesia militans*, podľa ktorého podmanenie, hoci aj s použitím sily, je pre kristianizáciu nevyhnutným a prispieva k blahu evanjelizovaných. Las Casas naopak považoval pre proces ohlasovania evanjelia každý druh intervencie za škodlivý a namietal, že keď sa podarilo kristianizovať nenásilnou formou kultúry antiky, majú pre to predpoklady aj domorodé kultúry Ameriky.¹³² V tomto kontexte existuje jediná cesta, ktorou sa misijná prax môže uberať a to cesta kresťanského pokoja, spolicútenia a solidarity. Dišputa sa skončila v roku 1552 bez jednoznačného víťaza, no napriek tomu sa Las Casasovi a jeho stúpencom podarilo získať na svoju stranu viacerých vplyvných ľudí, medzi nimi aj akademikov pôsobiacich na univerzitách. Význam tohto fóra sa ukázal až o niečo neskôr a argumenty, ktoré zazneli v prospech pôvodného obyvateľstva sa dostali do širšieho povedomia cirkevnej i svetskej hierarchie aj za hranicami Španielska. V prospech Las Casasa vyznela skutočnosť, že na

¹²⁶ Tamže.

¹²⁷ HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evangelium*, s. 238.

¹²⁸ EGGENSBERGER OP, T., *Der Einfluss des Thomas von Aquin auf das politische Denken des Bartolomé de Las Casas im Traktat „De imperatoria vel regia potestate“*, s. 40–41.

¹²⁹ Tamže, s. 97.

¹³⁰ Ako jeden z prvých, ktorí bránili rovnakú prirodzenosť Indiánov so všetkými ostatnými ľudskými rasami bol Pedro de Cordoba OP, ktorý už pred rokom 1520 vo svojom diele „*Doctrina Christiana*“ napísal: „*Všetci ľudia sú stворení Bohom a majú rovnakú prirodzenosť, lebo všetci majú jedného praotca Adama a jednu pramatku Evu.*“ GUTIÉRREZ OP, G., *Gott oder das Gold*, s. 59.

¹³¹ CARRASCO, D., *Náboženství Mezoameriky*, s. 21.

¹³² EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 95–102 a KOHLER, A., *Vorlesungen im Sommersemester 2000/2001: Globalisierung II*, Philosophische Fakultät der Wiener Universität, 8. júna 2001.

rozdiel od Sepulvedu (nikdy nebol v Amerike) veľmi dobre poznal pomery v španielskych amerických kolóniách¹³³ a mohol sa oprieť o svedectvá a dôkazy očitých svedkov, hoci sa debaty nezúčastnili nijakí domorodci.¹³⁴ Enrique Dussel Valladolidskú dišputu považuje za jednu z najdôležitejších, aká kedy vôbec bola v Európe vedená o podstate človeka a o kultúrach tretieho sveta, a to argumentami na úrovni prirodzeného ľudského rozumu, ako aj vo svetle kresťanskej viery.¹³⁵

¹³³ Las Casas osobne prešiel veľmi rozľahlé oblasti Nového sveta od Mexika až po Kolumbiu a Venezuelu a plavbu cez Atlantický oceán absolvoval spolu päťkrát. Španielsky historik Isació Pérez Fernández sa podrobným výskumom pokúsil zrekonštruovať Las Casasove cesty a dospel k pozoruhodnému záveru. Za päťdesiat rokov angažovanosti prebrázdil na dobrodružných cestách v nebezpečenstve života a ohrozenia zdravia tento rehoľník 15 451 míľ na mori, na súši prešiel 2 468 míľ koňmo a 4 023 pešo. Spolu to malo byť úctyhodných 22 442 míľ. DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, s. 343.

¹³⁴ KOHLER, A., *Vorlesungen im Sommersemester 2000/01: Globalisierung II*, Philosophische Fakultät der Wiener Universität, 8. júna 2001.

¹³⁵ SIEVENRICH SJ, M., Obráčení Bartoloměje de Las Casas. In *TT*, roč. 3, č. 1, 1992, s. 38.

4. 6. Záverečné zamyslenie

Valladolidské vystúpenie¹³⁶ bolo jedným z posledných verejných podujatí, na ktorom sa Bartolomé de Las Casas zúčastnil. Usadil sa v Španielsku a od roku 1561 žil v kláštore Nuestra Señora de Atocha v Madride a utiahnutý do ústrania sa venoval písaniu.¹³⁷ O päť rokov neskôr tu 18. júla 1566 tento najväčší obhajca domorodých Indiánov vo veku 82 rokov zomrel. Odkaz, ktorý zanechal, žil ďalej a desiatky jeho rehoľných spolubratov a žiakov pokračovali v započatom úsilí. Našli sa však aj takí, ktorí jeho smrť zbabelo využili a nevyberavým spôsobom zaútočili na jeho celoživotné dielo.¹³⁸ Jeho odporcom sa dokonca viac ako tristo rokov darilo zabraňovať kompletnému vydaniu diela „*Historia general de las Indias*“, ktoré v plnom znení vyšlo až na prelome rokov 1875 a 1876!¹³⁹ Casasova smrť prišla akoby symbolicky v období, keď sa v amerických kolóniách končí tzv. zlaté obdobie misijnej činnosti (pozn. 106 v tejto kapitole). Okolností, ktoré k tomu viedli, bolo zaiste viac. Prirodzeným faktorom, ktorý v tom čase znemožňoval udržať trvale zlepšujúci sa stav životných

¹³⁶ Viac a podrobnejšie k celej dišpute možno nájsť v: DELGADO, M., Die Disputation von Valladolid (1550–1551). In *Werkauswahl I*, s. 339–346; BITTENCOURT, P., Bartolomé de Las Casas e a crítica ao mito da modernidade: As controveérsias de Valladolid. In *Estudios Leopoldenses* (S. História vol. 3) 1, 1999, s. 43–65.

¹³⁷ Je autorom desiatok pojednaní, štúdií a správ (tzv. *relaciones*). Najznámejšie z jeho diel sú: „*Historia general de las Indias*“ – Dejiny objavenia a kolonizácie Nového sveta, „*Apologética Historia sumaria*“ – zamýšľa sa nad problémom inkulturácie, „*Brevísima relación de la destrucción de las Indias occidentales*“ – rozoberá negatíva dobovačného ťaženia Španielov, dielo bolo zakázané tribunálom v Zaragoze, „*Confesionario*“, „*Aquí se contienen treinta proposiciones muy juridicos*“, „*Questio de imperatoria vel regia potestate*“ – Las Casasova najtvrdšia kritika encomiendy, „*De unico vocationis modo*“ – O misijných metódach, „*De thesauris*“ – tu okrem návratu pokladov peruánskym domorodcom žiada aj rehabilitáciu procesu s Atahualpom atď..

¹³⁸ Jedným z takýchto prípadov bol v roku 1571 vydaný tzv. Posudok z Yucay („*Parecer de Yucaya*“). V ňom dominikán Garcia de Toledo (bratranec, svedník a osobný radca vicekráľa Peru Francisca de Toledo) sponchyňuje Las Casasove metódy, úsilie a dosiahnuté úspechy v boji za ochranu a práva domorodcov. GUTIÉRREZ OP, G., *Gott oder das Gold*, s. 65–66. De Toledo v úvode k svojmu memorandu na adresu Las Casasa píše: „*Príčina všetkých týchto zlých omylov, ktorých obetou sa stal Váš cisársky majestáť a jeho Rada a jeho vicekráli a guvernéri a súdy a početní katolíci a kazatelia a koniec koncov vo svojej dôverčivosti celé kresťanstvo, je jeden jediný muž. Tento muž je rehoľník zo Santo Dominga menom Bartolomé de Las Casas.*“ Tamže, s. 71. „*Bartolomé de Las Casas intrigoval za to, že Indiáni môžu zákonne obdržať tituly kráľov a náčelníkov krajiny ako jej prirodzení páni. To je predsa najväčšia nepravda, ktorá bola kedý povedaná o Západných Indiách.*“ „*Svojimi kľamstvami nešlo Las Casasovi o nič iné, len o to, ako Vašej výsosti vziať panstvo, z ktorého Vám Boh a jeho zástupca dal a tým uzavrieť brány Západných Indíí pre veľké dobrá a otvoriť ich pre hrozné nepravosti.*“ Okrem týchto útokov nazýva Las Casasa kniežatom temnoty atď. Tamže, s. 77–78.

¹³⁹ EGGENSPEGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 145.

podmienok domorodcov, bol neustále sa zvyšujúci prílev novousadlíkov z Európy a s tým spojená potreba ďalšej pôdy a pracovnej sily. Dosiahnuté úspechy sa pod týmto narastajúcim tlakom na niektorých miestach veľmi rýchlo rozplynuli.¹⁴⁰

V oblasti misijného elánu je možné vybadať isté ochabnutie, najmä u tých rehoľníkov, ktorí prichádzali v nových expedíciách od druhej polovice 16. storočia. K neblahému stavu prispievala aj stále silnejúca kontrola všetkých oblastí misijnej činnosti zo strany Filipa II. (1556–1598) a jeho úradníkov.¹⁴¹ Štátna pokladnica bola prázdna a panovník zadlžený. Efektivita činností španielskeho dvora súvisiacich s koloniálnou politikou bola ochromená nejednoznačnou a nestálou víziou, sužovanou neustálymi spormi. Z kráľovského dvora sa stalo javisko, na ktorom sa odohrávalo súperenie jednotlivých frakcií a lobistckých skupín, povedané dnešným jazykom.¹⁴² Medzi viacerými mali najväčší vplyv „Ferdinandisti“,¹⁴³ „Kolumbisti“,¹⁴⁴ „Mendikanti“¹⁴⁵ a „Flámski radcovia“.¹⁴⁶

¹⁴⁰ V Peru v roku 1546 vypuklo ozbrojené povstanie encomienderov, ktoré vyústilo do otvorenej vojny, v ktorej bol zabitý aj inak pomerne mierny vicekráľ Blasco Núñez de Vela. Podobne sa museli v šesťdesiatych rokoch 16. storočia pod tlakom encomienderov podrobiť aj dominikáni v Chiapas a Guatemala a to aj napriek tomu, že boli odchovcami Las Casasa. DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, s. 335.

¹⁴¹ Napríklad vicekráľ z provincie Chucuito (časť dnešnej Bolívie a Peru), Francisco de Toledo zašiel v zasahovaní do práce misionárov na svojom území až tak ďaleko, že 9. novembra 1572 nariadil tamojším dominikánom, aby opustili svoje misijné stanice (*doctrinas*) a prenechali ich svetským duchovným, alebo duchovným z iných reholí. Dva dni predtým si osobne predvolal tamojšieho provinciála Alonsa de la Cerda a zahrnul ho celou radou výčitiek a námietok voči jeho spolubratom a predložil mu súbor požiadaviek, ktoré mali rehoľníci splniť, pokiaľ nechceli byť vyhostení. Keď ich Alonso de la Cerda ako neprijateľné odmietol, reagoval vicekráľ vyhostením dominikánov z územia svojej provincie. HEHRLEIN, Y., Mission und Macht. In *Walberberger*, s. 91.

¹⁴² DELGADO, M., Las Casas vor Karl V. oder Prophetie und Politik in der Konquistadorenzeit. In *AfKG*, s. 316.

¹⁴³ Tamže. Priekopníci absolutistickej monarchie presadzovali členstvo úradníkov v kráľovskej rade a v správnych funkciách kolónií. Kolónie chápali najmä ako výnosný zdroj príjmov a hospodárskeho rozmachu. Patrili sem napríklad prezident kráľovskej rady, biskup z Burgosu – Juan Rodríguez de Fonseca a Lope de Conchillos, vplyvný sekretár Rady.

¹⁴⁴ Tamže, s. 317. Príslušníci rodiny Kolumbovcov a tí, ktorí boli blízki ideológii politického i hospodárskeho autonómneho spravovania kolónií. Cítili sa byť ohrození „Ferdinandistami“, ale v otázke vykorisťovania Indiánov boli s nimi jednotní.

¹⁴⁵ Tamže. Táto skupina sa nijako netajila tým, že usiluje o ochranu, zachovanie a evanjelizáciu autochtónneho obyvateľstva, ktoré pre ňu predstavovalo to pravé bohatstvo Západných Indíí. Hlavnú úlohu Španielska v Novom svete videli vo využití celej tejto udalosti v rámci dejín spásy a nazerali na ňu ako na historickú príležitosť. V podobných intenciách uvažovali časom aj jezuiti a iné rehole podieľajúce sa na misijnej činnosti v Amerike.

¹⁴⁶ Tamže. Španielskymi historikmi je táto skupina často nazývaná aj „flámska Camarilla“. Tvorili ju poradcovia, ktorých si Karol V. priviedol na dvor v roku 1517 a bol medzi nimi i Adrián Dedal z Utrechtu, neskorší pápež Hadrián VI. (1522–1523). Boli politicky najzdatnejší a pred-

Ďalším faktorom vedúcim ku koncu tzv. zlatého obdobia misijnej činnosti bola pozvoľná realizácia preberania väčšieho dohľadu aj nad kompetenciami, ktoré boli v uplynulých rokoch prenechané biskupom a rehoľníkom, čo viedlo k ich vzájomnej konfrontácii. Proti charizmatickej autonómii reholí rástla na jednej strane snaha po centralizácii hierarchických štruktúr a na druhej strane snaha včleniť do nich aj rehoľníkov v duchu napomáhania uskutočňovaniu záverov Tridentského koncilu.¹⁴⁷

K ďalším príčinám tohto stavu je potrebné pripočítať aj nezhody a súperenie medzi jednotlivými rehoľami a názorovými skupinami v ich štruktúrach, pevne zakotvený systém Patronátu, zasahovanie do právomocí rehoľných predstavených a nie príliš úspešné realizovanie zákonov a nariadení v prospech domorodcov. Rovnakým spôsobom zlyhala aj predstava, že každý, kto je kresťanom bez ohľadu na svoj stav a spoločenské postavenie, je automaticky zanietený aj pre misijnú činnosť. Veľmi skoro sa ukázalo, že vojaci, ktorí „sem so mnou prišli verili, že prichádzajú len preto, aby sa naložili zlatom a ako náhle sa z nich stanú boháči, vrátia sa zase domov“.¹⁴⁸ Vojna vedená dobyvateľmi proti kolonizovanému obyvateľstvu sa stala pre mnohých výnosným obchodom, ktorému by mierové a čo možno najmenej násilné osídľovanie skrížilo plány.¹⁴⁹ Vtedajší pápeži, zanepřázdnení zápasom na dvoch frontoch (reformačné hnutia a turecké nebezpečenstvo), mali dosť európskych starostí, a ako relevantní arbitri tiež neprichádzali do úvahy. Mnohé naliehavé záležitosti sa riešili nedôsledne, alebo sa neriešili vôbec a tak prenechanie správy a kontroly nad misijnou činnosťou katolíckym panovníkom Portugalska a Španielska prišlo rímskej kúrii celkom vhod. Napriek viacerým neúspechom a nepochopeniu súčasníkov malo nasadenie dominikánov priamo v teréne i v politickom zákulisnom zápase veľký význam a nezostalo bez odozvy – v priebehu niekoľkých rokov bola zahájená sociálna koloniálna politika.¹⁵⁰ Minimálne sa

stavovali akýsi kompromis medzi postojmi „Ferdinandistov“ a „Mendikantov“. Na kolóniách mali eminentný hospodársky záujem za účelom financovania Karlovej voľby za cisára a jeho zahraničnej politiky na dosiahnutie veľmocenského postavenia Habsburgovcov. Zároveň vedeli podľa potreby využívať Las Casasov zanietený boj proti útlaku Indiánov, ktorý neraz vnímali len ako príležitosť na oslabenie pozícií „Ferdinandistov“.

¹⁴⁷ FERNÁNDEZ OP, I., Die „Goldene Zeit“ der ersten Missionierung Amerikas. In *Conquista*, s. 118 a DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 96–99.

¹⁴⁸ KONETZKE, R., Christentum und Conquista im spanischen Amerika. In *Saeculum*, Band 23, Mníchov, 1972, s. 65. Správa (*relación*) Alonsa de Lugo, vedúceho výpravy do Santa Maria v roku 1536.

¹⁴⁹ Tamže. Ekonomický správca (fiškál) audiencie v Lime v korešpondencii z rokov 1552–1554 uvádza, že: „Tu v Peru majú väčšiu cenu vlastné záujmy ako kresťanstvo. Takmer všetci si tu želajú vojnu, tak kupci ako aj ostatní, lebo majú čo predávať a vo vojnových časoch môžu zdvíhať ceny. Takmer všetci sa tu v Peru tešia z tejto vojny.“

¹⁵⁰ HÖFFNER, J., *Kolonialismus und Evagelium*, s. 196.

zlepšil prístup misionárov k evanjelizovaným. Už na druhom koncile mexickej cirkvi (zvolaný biskupom Alonsom de Montúfarom OP v rokoch 1567–1568) sa v konštitúcii č. 7 výslovne hovorilo: „Nikto nesmie byť pokrstený proti svojej vôli.“¹⁵¹ Dobrovoľný krst považoval za jeden z pilierov pokojnej misie už Las Casas a vyjadril sa, že je potrebné uprednostniť slobodného neveriaceho pred zotročeným kresťanom.¹⁵² Taktiež biskup z Popayánu, Juan del Valle,¹⁵³ na synodách, ktoré sa uskutočnili pod jeho vedením v rokoch 1555 a 1558, prijal celý rad opatrení na ochranu Indiánov.¹⁵⁴ Dominikánske pozdvihnutie varovného hlasu za pokojnú a mierovú evanjelizáciu našlo odozvu u viacerých poslucháčov z radov nasledujúcich generácií a do španielskych amerických kolónií prúdili až do 19. storočia každoročne stovky rehoľných misionárov. Najviac ich prišlo ešte v priebehu 16. storočia – 5 418 v 415 výpravách.¹⁵⁵

Štafetu zápasu o dôstojné postavenie a zaobchádzanie s Indiánmi po dominikánoch prebrali postupne iné rehole.¹⁵⁶ Na myšlienku zakladania Osád slobodných Indiánov nadviazali najmä jezuiti budovaním redukcií. Tieto predstavovali jeden z vrcholov misijného snaženia, súdobého misijného povedomia a činnosti, ku ktorej vtedajšie kresťanstvo bolo schopné dospieť. Redukcie neboli len formou protestu proti koloniálnemu systému, ale prinášali domo-

¹⁵¹ DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 97.

¹⁵² DE FREITAS, C., Die „Geistliche Eroberung“, zwei Wege der Evangelisierung. In *Conquista*, s. 48.

¹⁵³ Dobrovoľne sa zriekol katedry na univerzite v Salamance a stal sa bojovníkom za práva Indiánov. V čase konania Tridentského koncilu sa vydal s množstvom dôkazového materiálu do Ríma. Počas cesty na koncil spolu so svojim sprievodcom záhadne zmizol a jeho telo sa nikdy nenašlo. DUSSEL, E., *Die Geschichte der Kirche in Lateinamerika*, s. 91.

¹⁵⁴ Porov. DUSSEL, E., *Les évêques hispano-américains, défenseurs et évangélisateurs de l'indien 1504–1620*. Wiesbaden : Steiner, 1970, s. 201 nl. K cirkevnej organizácii pozri prílohu č. 17.

¹⁵⁵ Z toho v františkánov 2 782 v 214 výpravách, dominikánov 1 579 (102), jezuitov 351 (29), augustiniánov 348 (28), mercedariánov 312 (35), karmelitánov 28 (3) a ostatní 18 (4). Z radov dominikánov odišlo na španielsku americkú misiu od 16. do 19. storočia 1 837 bratov v 129 výpravách. Všetkých mužských rehoľných misionárov na túto misiu v štyroch storočiach odišlo úctyhodných 15 097 bratov v 1 068 výpravách. MORÁN, B., *El envío de misioneros a América durante la época española*. Salamanca : Universidad Pontificia, 1977, s. 536–537. Z uvedených čísel vyplýva, že najočetnejšiu misiu mali františkáni. Tí podľa údajov z roku 1559 disponovali 80 kláštorami a domami s asi 380 rehoľníkmi. Dominikánov bolo v tom čase asi 210, augustiniánov 212. Počet domov a kláštorov bol u oboch týchto reholí rovnaký – 40. RICARD, R., *La conquête spirituelle du Mexique*. Paríž : Institut d'ethnologie, 1933, s. 35. Prílohy č. 14 a 15.

¹⁵⁶ Od 17. do 19. stor. zaznamenal prílev dominikánskych misionárov rapidný úpadok. V 17. storočí prišlo len 138 nových bratov v 17 expedíciách, v 18. storočí 116 (9) a v 19. storočí len 4 (1). Príčin je niekoľko: vnútorná reforma rehole zasiahnutej reformáciou, kríza povolání v Európe a postupné budovanie členskej základne z radov kolonistov, pôvodného obyvateľstva a miešancov, čo si už nevyžadovalo taký veľký počet rehoľníkov prichádzajúcich z európskych provincií. MORÁN, B., *El envío de misioneros a América durante la época española*, s. 536–537.

rodcom aj úľavu a oslobodenie od podrobenia *encomiende*. Konečné riešenie v otázke *encomiendy* na území španielskych kolónií v Amerike priniesol až jej definitívny zákaz v roku 1720.¹⁵⁷ Žiaľ, tohto historického medzníka sa nedožil ani jeden z tých, ktorí zrušeniu jarma *encomiendy* zasvätili svoje životy a mnohí v tomto zápase priniesli aj obeť najvyššiu. Napriek veľkej snahe všetkých zaangažovaných v prospech Indiánov, ťažko dnes odhadovať nakoľko a v akej miere bola konverzia Indiánov úprimná, lebo v tom všetkom sa pomerne skoro naučili, že požadovaný súhlas „*si señor*“ je nástrojom prežitia.¹⁵⁸ Trauma z kolonizácie sprevádzanej súbežnou kristianizáciou pretrvávala v radoch domorodcov ešte dlho a cirkev v Strednej a Južnej Amerike sa s jej dedičstvom konfrontuje dodnes.¹⁵⁹ Berúc do úvahy všetku historickú ohraničenosť možno konštatovať, že dominikáni 16. storočia si za svoje účinkovanie v neľahkom modeli tzv. symbiotickej evanjelizácie zaslúžia uznanie. Ako ideológovia oslobodzovacieho procesu domorodých Indiánov spod inštitucionálneho útlaku kolonistov sa výrazným spôsobom zapísali do dejín misijnej činnosti Ameriky. Ich hlas v dejinách latinskoamerickej cirkvi neprestal zaznievať a svojimi postojmi ovplyvnili budúce generácie misionárov, teológov a politikov.¹⁶⁰ Vniesli lásku, solidaritu a súcit do procesu kristianizácie, tak ako si to ohlasovanie evanjelia vyžaduje: „Radujte sa s radujúcimi, plačte s plačúcimi! Navzájom rovnako zmýšľajte; a nezmyšľajte vysoko, ale prikláňajte sa k nízkym.“¹⁶¹ Ľudia ako Las Casas verili v základnú ľudskú totožnosť Indiánov a mali snahu pochopiť, ako indiánsky svet funguje a ako je možné ho spojiť s európskym kresťanským životným štýlom.¹⁶² Nezlomení neúspechmi a nepochopením sa takto zmýšľajúci dominikánski misionári stali predstaviteľmi prorockého prí-

¹⁵⁷ EGGENSBERGER OP, T., ENGEL OP, U., *Bartolomé de Las Casas*, s. 88. Príloha č. 14.

¹⁵⁸ SUESS, P., *Bekehrungsauftrag und Conquista*. In *Conquista*, s. 216.

¹⁵⁹ Neznámy autor jednej mayskej kroniky z čias *conquisty* napísal: „*Kristianizovali nás, ale popritom nás hnali z jednej strany na druhú ako zvieratá. Vzorní kresťania sem prišli s pravým Bohom, ale toto bol len začiatok našej biedy, začiatok našich poplatkov, začiatok ožobračovania, začiatok konfliktov so strelnými zbraňami, začiatok vyhnania všetkých, začiatok zotročenia...*“ SUESS, P., *Bekehrungsauftrag und Conquista*. In *Conquista*, s. 215.

¹⁶⁰ Za zmienku zaiste stojí fakt, že dominikáni založili vôbec prvú univerzitu v Novom svete. Stalo sa tak v Lime v konvente Santa María del Rosario. Provinčná kapitula v Cusco o tom rozhodla už v roku 1548 a Karol V. jej založenie potvrdil dokumentom „*Real Cédula*“ 12. mája 1551. Dodatočné cirkevné uznanie prišlo v roku 1571. Univerzita získala rovnaké privilégia, aké mala v 13. storočí univerzita v Salamanke, vrátane práva na vlastného rektora a oslobodenia graduovaných študentov od daní. Aj keď dominikáni počas úradu vicekráľa Francisca de Toleda (†1587) stratili rozhodujúci vplyv na univerzite, vychovali nemalé množstvo nasledovníkov a pokračovateľov svojho diela. HEHRLEIN, Y., *Mission und Macht*. In *Walberberger Studien*, s. 123.

¹⁶¹ Rim 12,15–16.

¹⁶² CARRASCO, D., *Náboženství Mezoameriky*, s. 21–22.

du, ktorý nielen v 16. storočí viackrát vyrazil na povrch reprezentovaný rozličnými postavami a odohrávajúcimi sa vždy v iných historických súvislostiach. Títo kazatelia na púšti, ktorých činnosť odštartoval Antonio de Montesino usúdili, že pokiaľ nenašli oporu v inštitúciách cirkvi a štátu, bolo potrebné apelovať na kresťanské svedomie panujúcich a ponúknuť tak utláčaným bezpochyby síce nedostačujúcu, no v neposlednej rade predsa len akú takú dosiahnuteľnú ochranu.¹⁶³ Myšlienky týchto veľkých postáv duchovného zápasu v Strednej a Južnej Amerike našli odozvu v prakticko – politickej teológii obdobia neokoloniálneho oslobodenia a v druhej polovici minulého storočia poskytli ideologickú základňu teológii oslobodenia.¹⁶⁴

V historickej rekonštrukcii latinskoamerickej teológie sa to pokúsil definovať jeden z najväčších historikov tohto obdobia, Enrique Dussel, keď poznámeneľ, že: „S dominikánmi prišla do Ameriky teológia oslobodenia“.¹⁶⁵

¹⁶³ KONETZKE, R., Christentum und Conquista im spanischen Amerika. In *Saeculum*, s. 73.

¹⁶⁴ GIBELLINI, R., *Teológia XX. storočia*. Prešov : Verbum, 1999, s. 266.

¹⁶⁵ DUSSEL, E., *Historia general de la Iglesia en América Latina*, s. 304.

